Գ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 873 — ՇԱԲԱԹ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1886 (Ն. Տ.) 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1886 — 13 ՐԼՊԻԼ ԷՎՎԷԼ, 1304

20 ՓԱՐԱ. (Յ'ՆՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԱՒԱԼ ԿԱՌՔՈՐ ԵՒ ՏԻՒ ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏՔ Է ՈՒՂՂԵԼ
ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԳՐԻ
Գալաթիա, Նորատունկեան-խան

Direction du journal AREVELK
Noradounghian Han, Galata
CONSTANTINOPLE

ԱՐԵՒԵԼՔ

ՕՐԱԳԻՐ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

20 ՓԱՐԱ. (Յ'ՆՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ Համար	Տարեկան	գահեկան արծաթի	200
» »	Վեցամսեայ	» »	100
» »	Երեք ամսեայ	» »	50
Դուռս առաց »	եւ տեղական թղթատարով	տարեկան » »	240
Դուռս առաց համար	եւ տեղական թղթատարով	վեցամսեայ » »	120
Օտար երկիրներ	տարեկան	Ֆրանք	56
» »	վեցամսեայ	»	28

Գրաբար գրված յրագրաց համար ծախքը կրկնակի է։ Եթէ գրաբար գրված նամակ կամ գրութիւն եւս չարուիր։

Les annonces sont reçues à l'Eastern Agency place Karakeuy Deïrmen Han Constantinople.

Կ. ՊՈԼԻՍ, 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ, 1886

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆԷ ԹՈՒՐՔ ԱԶԳԻՆ

Ո՛չ ումեք նոր ինչ խմացնելու յաւակնութիւն ունինք, խօսելով մեզ հայրենակից Թուրք ժողովրդեան ընկերային և խմացական յառաջդիմութեանց վրայ։ Եւրոպացիք ոմանք, Թուրք ընկերութեան վրայ խօսելով իբրեւ կարուն և (հետեւապէս) յետադաց մարմին՝ կը մատնեն խորին արդիւոութիւն Թուրքիոյ մասին։ Ազգ մը կրնայ ուրիշ ազգի մը չափ չյառաջդիմել։ բայց չի հետեւիր թէ բնաւ չի յառաջդիմեր։ Եւրոպական խմացողաց յառաջդիմութիւնը Թուրք ընկերութեան մէջ մտնելու համար ինչ ինչ մասնաւոր դժուարութիւններ կը ընայ ունենալ։ բայց չենք կրնար ըսել թէ բնաւ չէ մտած։ Թուրքիա, իւր տիրող տարրով, զերծ չէ մնացած Արեւմտից քաղաքակրթիչ ազդեցութենէն։ Դժուար չէ ապացուցանել զայս, ակնարկ մը նետելով Թուրք վարժարանաց, Թուրք լեզուին, Թուրք գրականութեան, Թուրք իգական սեռին և Թուրք երիտասարդութեան խմացական զարթնումին և Թրքաց ապրելու հին ու նոր եղանակներուն վրայ։

Ժողովուրդ մը կը քաղաքակրթուի երկու տարբեր ազդեցութեանց ներքեւ, մին պետական, միւսն անհատական կամ ընկերական։ Մին վերէն եկող մղումն է։ միւսը վարէն բխող ինքնայորդոր շարժումն է։ Մեծին Պետրոսի ձեռամբ ռուս ընկերութեան մէջ մուծուած քաղաքակրթութիւնն ամենապայծառն օրինակն էր պետական ազդեցութեան։ Եւ Անգլիոյ քաղաքակրթութիւնը կատարելագոյն օրինակն է անհատական և ընկերական շարժման։ Թուրքիոյ նախկին մեծագոյն Վեհապետը, որը բարենորոգչի համբաւն ունէր, ինչպէս Սուլթան Սէլիմ Ա. և Սուլթան Միւսէյման Օրէնդիրն (Գանունի)։ չէին հետամուտեր բան առնուլ Եւրոպայէն։ Ներկայ դարուն մէջ, Սուլթան Մահմուտ սկսեալ, մեր Օգոստ. Ինքնակալը չանցին Եւրոպական օրինակներու համաձայն բարենորոգութիւններ մուծանել ամենէն աւելի աչքի զարնող պետական մասին։ Պետական գործոզութիւնն ունեցած է և ունի զարգիս մեծագոյն բաժինն Օսմ. ազգին յառաջդիմութեան մէջ։

Բ. Դրան նախարարաց շատեր աչքով տեսած են Եւրոպական ազդաց յառաջդիմութիւններն։ Անոնք գովելի նախանձայուզութիւն մը զգացած են ի տես քրիստոնեայ ժողովրդոց զարգացման։ Բանի որ աշխարհակալութիւնը ո՛չ ուս կը զբաղեցնեն Թուրք ժողովուրդն, խմացական ոյժով նոր զօրութիւն մը անոր տալու գաղափարէն խորապէս տոգորուած էին Սլի, Ֆուատ, Մինիֆի, Էտհէմ, Ֆեռամիլ և Սայիտ փաշաներու պէս հայրենասէր նախարարք և համայն «Երիտասարդ» կուսակցութիւնն, իւր գրական ջանքերով և իւր հայրենասիրական ձգտումներով հանրածանօթ։

Ըսուած է թէ Խրիմու պատերազմը նոր և աւելի յառաջդիմական ճամբու մը մէջ մղուց զՌուսիա, — յարդարեց տարկաց ազատագրութիւնը, մղումներու երկաթուղեաց հաստատման եւ ծաւալման, ուղիներու շինութեան, ևն։ Թուրքիոյ համար ևս ապարդիւն չեղաւ Խրիմու պատերազմն։ Ի՞նչ էր Խրիմու պատերազմն։ ո՞չ ապաքէն Արեւմտից մէկ սերտ գիրկընդխառնումն էր Արեւելից հետ։ Այս երդութիւն նոյնչափ ուղղեալ է Ռուսիոյ համար, որչափ Թուրքիոյ համար։ Այն բիւրաւոր Եւրոպացւոց երթեւեկութիւնն ի Կ. Պոլիս՝ հետքեր թողուց օսմ. ընկերութեան վրայ։ Ֆրանսերէն լեզուի ծաւալումը մեծ գրգիռ մը տուաւ։ Եւ ուր որ ֆրանսերէն լեզուն կը թափանցէ, ֆրանսական քաղաքակրթութիւնը չուշանար թափանցել։ Թուրքիա, բարեկամանալով Արեւմտից հետ, իւր Եւրոպացի դաշնակիցներէն թէ՛ նիւթական և թէ՛ բարոյական քաջալերութիւն ստացաւ յառաջդիմելու։ Եւ ահա քիչ ետքն հիմնեցաւ Կայսերական Լիսէն, ձեւեալ ֆրանսական մեծ Լիսէներու օրինակին վրայ, և դրուեցաւ ընդ տնօրինութեամբ Նաբոլէոն Դ-ի կրթական նախարարէն յանձնարարեալ ուշիմ և ձեռնհաս տեսչի մը։ Նոյն ժամանակ, ուսանուհեաց հաստատեցան, կամ եւրոպական հիմանց համեմատ վերակազմուեցան, պետական բժշկական վարժարանը՝ քաղաքային և զինուորական բաժիններով, քաղաքային պաշտօնատարութեան վարժարանն, իրաւաբանական, երկրաչափական, վաճառականական, լեզուագիտական, հանքային, անտառաբանական վարժարանը, նաեւ վարժապետանոցն, արհեստական վարժարանն և (թուրք) վարժուհեաց դպրոցն։ Այս բարձրագոյն վարժարանց ստորադաս կան քաղաքային միջնակարգ վարժարաններ, իրենց յատուկ նախակրթարաններով։

Վերաբերմամբ այս կրթական հաստատութեանց, ամենամեծ յառաջդիմութիւնն մ'է որ «աշխարհական կրթութիւնն» հիմ բռնած է օսմ. ընկերութեան մէջ։ Այնպիսի ճշմարիտ յեղափոխութիւն մը, իւր բոլոր բարերար արգասիօք, ի գլուխ հանուեցաւ առանց աղմուկի։ Գիտենք թէ մինչեւ մեծ ժամանակներս կրթութիւնը գրեթէ բացառապէս կրօնական էր մեր մահմետական հայրենակցաց մէջ։ Հիմա Մէտրէսէները կը յաճախեն գլխաւորապէս այն Թուրքերը որք կը կամին մտնել կը ղերային ասպարէզին մէջ, որ կ'ընդգրկէ նաեւ Շերիգի դատաւորութիւնը։ Բայց Թուրք երիտասարդութեան ստուար մեծամասնութիւնը կը ընտանայ գրեթէ եւրոպական կրթութիւն մը, այնպիսի Լոռէյէ եւ Բէշրէյէ վարժարաններու մէջ, ուր կրթութիւնն աշխարհական է, և կը բաղկանայ դրական գիտութեանց, լեզուաց և դրականներու։ Ներկայ ժամանակս Թուրքիոյ նոր սերունդը, ինչպէս Եւրոպայի նոր սերունդը, ունի նոյն ոգին։ Ինչպէս Եւրոպան, Թուրքիան ևս ունի իւր մտաւորականներն, որոնք ամենայն ուժգնութեամբ կը հակադրուին հնութեանց ուսումին, և ուր Տէրութիւնը կը հրաւիրէ նաեւ ոչ-մահմետական ուսանողներ, քանի որ կրօնական դաւանութեանց վրայ չի խօսուիր հոն։

Ուրիշ եղական երեւոյթ մը որ կը վերաբերի Թուրք ժողովրդեան խմացական զարթնումին՝ իգական սեռի կրթութեան յատուկ դպրոցներու հաստատումն է։ Հրեայի կեանքին հետ բաղդատմամբ, խմացական կեանքի մը սկզբնաւորութիւնը Թուրք դեղեցիկ սեռին մէջ բերնորոգումմ մ'է։ Թէեւ իգական սեռին դէմ նախապաշարմունք հեռի են վերնալէ, մեր Թուրք հայրենակիցք կը ճանչեն տակաւ սեռին խմացական ու բարոյական յառաջդիմութեան պէտքը։ Թրքուհիներ համբաւ կը ստանան իբրեւ վարժուհի, իբրեւ դպրոցի տնօրենուհի, և մինչեւ իսկ իբրեւ հեղինակուհի։

Դիտելի պարագաներ են նաեւ որ քիչ ժամանակէն գաւառաց մէջ հաւիրաւոր Թուրք նախակրթարաններ հաստատեցան, շատեր նոյն ինքն Վեհ. Սուլթանին անձնական ծախքով, եւ այս՝ մինչեւ իսկ ո՛չ-Թուրք խալամ ցեղերու մէջ։ Թէ այս կրթութիւն ո՛րչափ կրօնային զգացում և ցեղային ինքնաճանաչութիւն կրնայ յառաջ բերել, կարօտ չէ բացատրութեան։ Առաջին անգամ մ'Թէ Թո՛ւրքիոյ մէջ պիտի ապացուցուի թէ կրթութիւնը զօրութիւն է։ Վեհ. Սուլթանին սեռեակտո Օսման Գէյ ծախսեց իբրեւ 30 հազար ոսկի՝ հոյակապ տպարանի մը կառուցման համար, ուր բազմաթիւ արդատիպներ գիշեր ու ցորեկ կը բանին։ Նեբբին գործաց նախորդ նախարար Իսէէմ փաշայի մեծ որդին, արուեստագէտ և հնագէտ, հայ արուեստագէտի մը ազակցութեամբ հիմնեց Օսմ. Մուսէոն մը, և դեղարուեստից վարժարան մը։ Կրթական նախարարութեան երմոցոյցը բառապատկեցաւ քիչ ժամանակի մէջ։ Այդ պաշտօնատուն հիմն դրամի մասին ամենէն բարտաւորն է պաշտօնարանաց։ Տան և հինգ տարուոյ ընթացքին մէջ նմանը չտեսնուած զարգացում մը ցոյց տուաւ օսմ. դրականութիւնը պատմական, վիպական, բանաստեղծական և թատերական ինքնագիր հեղինակութեանց մասին։ Դիտական դրեանց ամբողջ մատենադարան մը ունեցաւ Թուրք ժողովուրդն։ Օսմաններէնն, որ այնչափ ընդունակ կը կարծուէր նոր գաղափարներ բացատրելու, այնչափ կոկուեցաւ, այնչափ վերլուծական ձեւ մ'առաւ, որ կարող եղաւ բացատրելու Վիքթոր Հիւկոյի Թշուառաց վիճակը։ Թուրք գրագէտք, թէեւ ոմանք վտանգի, ընդհանրապէս վայելեցին Արքունեաց շնորհներն, և անոնց ամենափայլուններէն մին է որուն յանձնարարած է կայսերազուն Իշխանաց դաստիարակութիւնը։ Դրական արժանիքն, ոչինչ ընդհատ քան քաղաքային ու զինուորական ծառայութիւնները, լիաբուռն կը վարձատրի յառաջդիմասէր Ինքնակալէ մը, որ Ինքն իսկ է առաջին և ամենէն ուշադիր հետեւողն ու դիտողն օսմանեան դրական և ընկերական շարժման։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ բանակին եօթնամեայ ելմտացոյցին նորոգումն առաջարկելու առթիւ պատերազմական նախարար Պրոնսարդ ֆոն Շելլէնտորֆ զօրավարին արտասանած ճառն Եւրոպայի խաղաղութեան պահպանման վստահութիւն չի տար բնաւ։ Նախարարն իբրեւ յոյժ տիրապետական պէտք մը բացատրեց զինուորական «հօթնամեկին» նորոգումն։ Երբ Երեսփոխանը գանգատեցան թէ իրենց ժամանակ չէ տրուած խնամով քննելու օրինական ծրագիրը, նախարարը պատասխանեց թէ «Կառավարութիւնն ալ Խորհրդարանին բացումէն քանի մը օր յառաջ միայն որոշած է այսպիսի ծրագիր մը մատուցանել։» Ի՞նչ էր աճապարանքին պատճառը։ Դերմանիոյ ժողովրդեան աճման պատճառաւ, ընականապէս հարկ էր զօրաց թիւն եւս աւելցնել։ Բայց այս յաւելումն ամենայն հանդարտութեամբ կրնար որոշուիլ։ Ի՞նչ հարկ կար որ գերման կառավարութիւնը Խորհրդարանին բացման քանի մը օր մնացած աճապարէր զինուորական նոր ծրագիր մը յօրինել։ Գերման բանակին վրայ խաղաղութեան ժամանակ 41,000 զօրք աւելցնելու որոշման ուրոյն պատճառը պէտք է դանել։ Պատերազմական նախարարն յայտարարեց թէ, եթէ պատերազմը մօտաւոր լիներ, կառավարութիւնը զօրաց շարժման հրաման կուտար, փոխանակ օրինական ծրագրոյ մը խմբագրութեամբ զբաղելու։ Բայց անմիջապէս յարեց։ «Այնուամենայնիւ, հարկադրուած ենք հաւատալ թէ [illegible] ։»

—Դեկտ. 3-ին տեղի ունեցաւ Գերմանիոյ «պաշտպանութեան յանձնաժողովին» առաջին նիստը, նախագահութեամբ դահաժառանգ իշխանին։ Ներկայ էին Կայսրը, Մարեշալ Մոլթքէ, պատերազմական նախարար զօրավար Պրոնսարդ ֆոն Շելլէնտորֆի, զօրաբանակաց մի քանի հրամանատարք, ևն։ Խորհրդակցութեան նիւթն էր զինուորական օրէնքը։

—Բոլոր կ'ըսէ թէ, եթէ անակնկալ դէպք չպատահի, Պ. Պիզմարք մինչեւ Մնունդ Պերլին չպիտի վերադառնայ։

—Նոր Տէյլի Էկսփրէսի Զպրուսկ կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի պատերազմական նախարարութեան նախատեսած ծախքերը ցոյց կուտան թէ յուսալի է որ 1887-ին ամբողջովին աւարտի պատրաստութիւնն ռազմամթերաց, որք անհրաժեշտ են եւրոպական պատերազմի մը ձեռնարկելու համար։

—ՎԱՏԻԿԱՆ ԵՒ ՕՐԹՈՏՈՔՍՈՒԹԻՒՆ. Հռոմէ կը հեռագրուի թէ Կ. Պոլսոյ յունական Պատրիարքին հրաժարումը ցաւ պատճառած է Պապին։ Եւրոպէնի Կարդինալ, Վատիկանի արտաքին գործոց նախարարը, նամակ մ'ուղղեր է պապական նուիրակին ի Կ. Պոլիս, հրահանգ տալով որ Ամեն. Տ. Յովակիմ Դ. հրաժարեալ Պատրիարքին յայտնէ Հռոմայ Աթոռոյն շնորհակալիքը վասն այն բարեացակամութեան, զոր Ն. Սրբազնութիւն իւր ուշխանութեան միջոցին ցոյց տուեր է կաթոլիկ եկեղեցւոյն և Պապութեան։

—ԻՏԱԼԻԱ. Պապը դիմեր է Աւստրիոյ-Հունգարիոյ, Սպանիոյ, Բրազուկալի և Պաւիերայի կաթոլիկ կառավարութեանց, շրջաբերականով մը, յորում յայտներ է հռոմէական եկեղեցւոյն և Իտալիոյ կառավարութեան միջեւ ծագած ծայրայեղ դժուարութիւններն, և յայտարարեր է մինչեւ իսկ թէ, «դէպքերն ապացուցած են որ անհնար է Հռոմայ մէջ պահել Վեհապետ-Քահանայապետն ուրիշ Վեհապետի մը քով։» Իսօսելու այս ձեւ Պապին սովորական յայտարարութիւններէն աւելի խիստ է։ Կը կարծուի թէ Պապը կուզէ միաբերը պատրաստել Յաւիտենական Քաղաքէն օր մը մեկնելու և այլուր հաստատուելու, և կամ պարզապէս սպառնալիք մը կ'ընէ իտալական կառավարութեան՝ ընդդիմութիւն չյարուցանելու համար իւր ինչ ինչ պահանջմանց։ Դիտելի է որ Պապն իւր շրջաբերականէն չէ զրկած նաեւ Ֆրանսայի կառավարութեան։

—ԵԳԻՊՏՈՍ. 1887 տարւոյ եգիպտական երմոցոյցն է 9,674,000 եգիպտական ոսկի հասոյթ և 9,628,000 ոսկի ծախք, առաւելութիւն հասութից 46,000 ոսկի։ Եգիպտական պարտուց կրօնին ամբողջովին վճարումն ապահովեալ է։

—ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՌՈՒՄԱՆԻԱ. Անգլիոյ և Ռումանիոյ միջեւ առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքուեցաւ, որոյ բանակցութիւնը տեղի ունեցած էին ձեռամբ Սըր Ուիլիըմ Հուայդի։ Դաշնագիրը գործադրելի է 1886 նոյմ. 24-էն մինչեւ 1891 յուլիս 18։ Դաշնագրոյն տրամադրութիւնք նպաստաւոր են անգլ. արհեստագործութեան, այնու զի կը ջնջուին մաքսերն արոյրի, պղինձի, անագի և թիթեղի, իբրեւ անգործ կամ քիչ գործուած մետաղ։ Դաշնագիրն ըստ տեսակին մաքսեր կը դնէ 26 տեսակ անգլ. արհեստական ապրանաց վրայ, որք կը մրցէին ռումանական գործարանաց դէմ։

—ՌՈՒՍԻԱ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻՍ. Փիլիպէէ կը հեռագրուի թէ Պուլկասի ապատամբութեան մէջ ռուս գործակալաց մատ ունենալուն նոր ապացոյց մը գտնուած է։ Պուլկար իշխանութեանց ձեռքն անցած է Փիլիպէի ռուս հիւպատոսէն ստորագրեալ ծածկագիր հեռագիր մը, որոյ պարունակութիւնն է Պուլկարներուն հրաւէր մը յապստամբութիւն։ Ռուս գործակալք չյաջողեցան յարուցանել այնպիսի ապստամբութիւն մը, և զարմանալի է որ ռուս կառավարութիւնը կը կարծէ հաւատալ թէ իւր գործակալաց պաշտօնն յաջողութեամբ պսակուած է ի Պուլկարիա։

—ՌՈՒՍԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ. Զարն, ընդունելու համար Բրեդերսպուրգի ֆրանսական նոր դեսպան, Պ. ու Լապուլէ, կաչինայի ձմեռնային պալատին Բեդերսպուրգ գնաց։ Ունկնդրութիւնը տեղի ունեցաւ Կայսրուհւոյն մոլեկիին, ինչ կեանք կատարին կաթիլ առ կաթիլ։ Ուզեցի ետ մղել սարուածը, բայց բռնեցին ձեռքս, եւ քանի մը վայրկեան չնչեցի հեշտանօք։

Աչերս ժամացոյցին հանդիպեցան։ Առաւօտեան տասն-մէկին էր։ Մարտի 38 պարտէր լինիլ։ Նոֆիլէ-ս զարհուրելի սրագութեամբ կ'ընթանար, ժամը քառասուն մղոն, կարծես թէ կը գալարէր ջուրին մէջ։

Ո՞ւր էր Նոմա նաւապետ։ Մեռա՞ծ էր։ Ընկերներն ալ մեռա՞ծ էին անոր հետ։

Նոյն միջոցին անդպատաշավը կը ցուցնէր թէ ծովուն երեսէն քան ոտք միայն վար էինք։ Սառոյցի պարզ դաստ մը կը բաժնէր զմեզ մմնոլորտէն։ Չէինք կրնար ջանալեալ զայն։

Թերե՛ւս։ Նոֆիլէ-ս պիտի փորձէր անցուցա։ Զգացի արդարեւ որ շեղ դիրք մը կ'առնուր, եռեւեռ կոմը վար իջուցելով և ցաւուկը վեր ունելով։ Զրոյ ներմուծում մը բաւեր էր նորա հաւասարակշռութիւնը խզելու։ Ցեաոյ, իւր հզօր պտուտակէն մղուելով, սառոյցի ձեղունին զարնեցաւ սեղ խոյի մը պէս։ Քիչ քիչ կը ճեղքէր զայն, եւ կը քաշուէր, նորէն կը զարնուէր սառոյցին, որ կը խրատնատէր, եւ վերջապէս բուռն յարձակմամբ ցատկեց սառուցեալ մակերեւութին վրայ ելլալ եւ ջախջախեց զայն իւր ծանրութեամբ։

Իսկոյն փեղկը բացուեցաւ, եւ մաքուր օդն ուղիղ ծաւալեցաւ Նոֆիլէ-ս ամէն մասանց մէջ։

(Շարունակելի)

—)(106)(—

ԹԵՐԹՕՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ

ԺԻՒԼ ՎԷՐՆ

ՔՍԱՆ ՀԱԶԱՐ ԱՍՐՓԱԽ

ԾՈՎԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

ՊՕԱԿԵԱԼ Ի ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԷՆ

ՄԱՕՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

ԶԳՈՅՇՈՒԹԻՒՆ ՕԴՈՅ

Գիշերը ջուրին տաքութիւնը զրոյէն մէկ աստիճան վար ելաւ եւ անդ մնաց։ Տաք ջուրի ցայտերը չկրցին առաւել բարձր ջերմութիւն ծաւալել։ Բայց որովհետեւ ծովուն ջուրերը զրոյէն երկու աստիճան վար ցուրտ կը պահանջեն սառելու համար, կարծրացման վտանգներուն դէմ քաջալերեցայ։

Հետեւեալ օրը, մարտ 27, վեց մետր սառ հաստուած էր տակի սառնակոյտէն, եւ միայն չորս մետր կը մնար, այն էր տարուբերութիւն ժամու աշխատութիւն։ Նոֆիլէ-ս մէջ օդն ոչ եւս կրնար նորոգիլ։ Ուստի այն օրն հետզհետէ ծանրացաւ մեր վիճակն։

Անտանելի ծանրութիւն մը կը ճնշէր զիս։ Իրիկուան ժամն երեքին մթնոցները, դժուարաշնչութեան տագնապս բուռն տարեմանի հասաւ։ Կղզիներս յոգնարար կը լինէին անդուլ յօրանջներէս։ Թոքերս կը հեւային փնտռելով զայն այրեցիկ կաղ՝ որ անհրաժեշտ է շնչառութեան համար, եւ որ հեռակենաց կ'անօրանար։ Բարոյական թմբիր մը տիրեց իմ վրայ։ Ընկած էինք այրիր, գրեթէ զգայազրկ։ Քաջ Քոնսէյլ, նոյն տխտանիներէն բռնուած, նոյն չարչարանքով լիկեալ, չէր զատուեր քովէս։ Ձեռքս կը բռնէր, գիս կը քաջալերէր, եւ կը լսէի որ կը մրմնջէր։

«Ա՜հ, եթէ կարենայի շունչ չառնուլ, որ վէս պի աւելի օդ մնար պարոնին։»

Աչքս արտասուօք կը լցուէր երբոր կը լսէի բարի տղուն այս խօսքերն։

Այսչափ անտանելի լինելով մեր վիճակը նաեւն մէջ, երբոր մեր աշխատելու կարգը դար, անպատուտ ուրախութեամբ կ'ամապարէինք հագնիլ մեր լուզրդ ազդեստները։ Մուրճերը կը հնչէին սառոյցի խաւերուն վրայ։ Թեւերնիս կը յոգնէին, ձեռներնիս կը սիրթէին, բայց որոնն աչքին կ'երեւէին այդ յոգնութիւնք, այդ վերքեր։ Կենդանու օ՛դ կը մնէր մեր թոքերուն մէջ։ Կը շնչէինք, կը շնչէինք։

Եւ սակայն ոչ ոք սահմանեալ ժամանակէն աւելի կ'երկարէր ջուրին տակ աշխատելու գործն։ Երկու ժամն ուտարելուն պէս, ամէն ոք իւր շնչասպառ ընկերին կը յանձնէր օգապակ սարուածն որ կեանք պիտի ընձեւէր նմա։ Նոյնպէս նաւապետ օրինակ կուտար, ամենէն առաջինք հպատակելով այս խիստ հրահանգին։ Ժամն եկածին պէս իւր սարուածն ուրիշի կը յանձնէր եւ ինք նաւուն տպականեալ մթնոլորտին մէջ կը մտնէր մինչեւ հանդարտ, միշտ սեղարանքի, առանց տարաբանման։

Նոյն օրն ալ սովորական ախատութիւնը կատարուեցաւ առաւել կորովով։ Երկու մետր միայն կը մնար պեղելիք բովանդակ մակերեւութին վրայ։ Երկու մետր միայն կը բաժնէր զմեզ ազատ ծովէն։ Բայց օ. դամարտներուն մէջ գրեթէ բնաւ օդ չէր մնացած։ Գոնուած բիչ մ'օդը պեղիչներուն պիտի պահուէր, իսկ Նոֆիլէ-ս համար ոչ մէկ հիւլէ։

Երբոր սենեակս վերադարձայ, գիս հեղձամահ վիճակի մէջ ընկայ։ Ինչ սարսափելի գիշեր։ Այնպիսի չարչարանք մ'անհնարին է նկարագրել։ Հետեւեալ առաւօտուն չընչառութիւնս գժուարացած էր։ գլխս ցաւերուն կը խառնուէին թմրեցուցիչ պտոյտք, որք գիս արբեալ մարդու մը վիճակին մէջ կը դնէին։ Ընկերքս ալ նոյն սխտանիշերը կ'զգային։ Նաւաստիներէն մի քանին կը հանձնէին։

Այն օրն, եօթներորդն էր մեր բանտարկման, Նոյնպէս նաւապետ յոյժ գանգատ գտնելով մուրճն ու բրիչն, որոնց ջախջախել սառոյցի խաւն որ տակերն կ'անցատէր զմեզ լոյծ տարրէն։ Այդ մարդ պատահած էր վիւր պաղարիւնն ու կորովը։ Իւր բարոյական ուժով կը նաւանէր վիւր փիզիկական ցաւեր։ Կը խորհէր, կը տնօրինէր և կը գործէր։

Իւր հրամանաւ նաւը թեթեւցաւ, այսինքն վեր հանուեցաւ սառուցեալ խաւին վրայէն իւր սեպհական ծանրութեան վոխմամբ։ Երբոր ծփիլ սկսաւ, մեր քաջերն զայն իւր գրաւած ընդարձակ փոսին վրայ հանելու կերպիւ։ Ցեաոյ իւր ջրամբարը լցուելով վար իջաւ եւ սառոյցէ խաւին վրայ նստաւ։

Նոյն վարկենին բոլոր նաւագը նաւուն մէջ մնաց, եւ հաղորդակցութեան կրկին դռները փակեցան։ Նոֆիլէ-ս յայնժամ հանգչած էր սառոյցէ խաւին վրայ, որ հաղիւ մէկ մետր հաստութիւն ունէր, եւ զոր խորաշոյժ սեպերն հազար տեղէ ծակած էին։

Յայնժամ ջրամբարաց ծորակներն ամբողջապէս բացուեցան եւ հարիւր խորանարդ մետր ջուր ներս խուժեց, հարիւր հազար բիւրաքաշ աւելցնելով Նոֆիլէ-ս ծանրութեան վրայ։

Կ'սպասէինք, ակամէ կը դնէինք, մտնելով մեր ցաւերն եւ տակաւին յուսալով։ Մեր փրկութեան վերջին խաղը կը խաղայինք։

Գիսուս մէջ լցուած բզզիւնին հակառակ, սարսուռ մը լսել տրաց Նոֆիլէ-ս իրանին տակ։ Անհարթութիւն մ'արտադրեցաւ։ Յառը ճարձատել սկսաւ նորանման չնչմամբ մը, որ թուլթի պատռման նշանաշին կը նմանէր, եւ Նոֆիլէ-ս վար իջաւ։

«Կ'անցնի՞նք» մրմնաց Քոնսէյլ ականջս իվար։

Զկրցի պատասխան տալ։ Ձեռքը բռնեցի եւ ակամայ մի՛ճաղատմամբ մը սեղմեցի։

Յանկարծ Նոֆիլէ-ս իւր ահագին ծանրաբեռնութենէն մղուելով՝ ռումբի պէս ջուրին տակ մխրճեցաւ, այսինքն դատարկին մէջ դահավիժելու նման վար ինկաւ։

Ցայնժամ կրկերդին բոլոր ուժերն հանուեցաւ, որք իսկոյն դուրս վազեցին սրտաբուռ կերպիւ։ Ցեաոյ իւր ջրամբարը Գանի մը վայրկեան յետոյ մեր վիժումը դադրեցաւ։ Եւ՝ շատ չանցած՝ անգայտաշավը վերելական շարժում ցոյց տուաւ։ Պատատակն ամենայն արագութեամբ ընթանալով, Նոֆիլէ-ս երկաթեայ իրանը ուժգնապէս ցնցեց և մեզ դէպի հիւսիս քաշեց տարաւ։

Բայց ո՞րչափ պիտի տեւէր այս նաւարկութիւն սառնակոյտին տակէն մինչեւ ի ծով։ Տակաւին մէ՞կ օր։ Անհնարին էր որ ողջ մնայինք։

Մատենադարանին մէջ՝ բազմոցի մը վրայ կէս տարածուած՝ կը մտիէի։ Դէմս մանրիկիկ գոյն տուած էր, շրթունքս կապտացած, կարողութիւններս դադրած։ Ոչ եւս կը տեսնէի, ոչ եւս կը լսէի։ Ժամանակի ծանօթութիւնն ալ անհետացած էր մոքէս։ Զիրերս չէին կրնար ամրոփիլ։

Զեմ կրնար ըսել թէ քանի՛ ժամեր անցան այսպէս։ Բայց կ'զգայի որ հոգեվարքս կ'սկսէր։ հասկցայ որ պիտի մեռնէի։ . . .

Յանկարծ ուշաբերեցայ։ Քանի մը ջուն օդ կը թափանցէր թոքերուս մէջ։ Արդեօք ջուրին երե՞սն ելած էինք։ Արդեօք անցա՞ծ էինք սառնակոյտն։

Ո՛չ։ Իմ երկու քաջ բարեկամս, Նէյտ եւ Քոնսէյլ, գիս փրկելու համար իրենց կեանքը կը զոհէին։ Լուզրդազգեստի մը սարուածին տակը քիչ մ'օդ մնացած էր։ Փոխանակ զայն ընչելու, ինձ համար պահած էին, եւ մինչ իրենք շնչասպառ կը մղձկէին, ինձ կեանք կուտային կաթիլ առ կաթիլ։ Ուզեցի ետ մղել սարուածը, բայց բռնեցին ձեռքս, եւ քանի մը վայրկեան չնչեցի հեշտանօք։

Աչերս ժամացոյցին հանդիպեցան։ Առաւօտեան տասն-մէկին էր։ Մարտի 38 պարտէր լինիլ։ Նոֆիլէ-ս զարհուրելի սրագութեամբ կ'ընթանար, ժամը քառասուն մղոն, կարծես թէ կը գալարէր ջուրին մէջ։

Ո՞ւր էր Նոմա նաւապետ։ Մեռա՞ծ էր։ Ընկերներն ալ մեռա՞ծ էին անոր հետ։

Նոյն միջոցին անդպատաշավը կը ցուցնէր թէ ծովուն երեսէն քան ոտք միայն վար էինք։ Սառոյցի պարզ դաստ մը կը բաժնէր զմեզ մթնոլորտէն։ Չէինք կրնար ջանալեալ զայն։

Թերե՛ւս։ Նոֆիլէ-ս պիտի փորձէր անցուցա։ Զգացի արդարեւ որ շեղ դիրք մը կ'առնուր, եռեւեռ կոմը վար իջուցելով և ցաւուկը վեր ունելով։ Զրոյ ներմուծում մը բաւեր էր նորա հաւասարակշռութիւնը խզելու։ Ցեաոյ, իւր հզօր պտուտակէն մղուելով, սառոյցի ձեղունին զարնեցաւ սեղ խոյի մը պէս։ Քիչ քիչ կը ճեղքէր զայն, եւ կը քաշուէր, նորէն կը զարնուէր սառոյցին, որ կը խրատնատէր, եւ վերջապէս բուռն յարձակմամբ ցատկեց սառուցեալ մակերեւութին վրայ ելլալ եւ ջախջախեց զայն իւր ծանրութեամբ։

Իսկոյն փեղկը բացուեցաւ, եւ մաքուր օդն ուղիղօրէն ծաւալեցաւ Նոֆիլէ-ս ամէն մասանց մէջ։

(Շարունակելի)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՆԻՍ Է.

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1886

ԱՏԵՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԵՐ

Ազգային Ժողովոյ Է. նիստը տեղի ունեցաւ երէկ ի Մայր եկեղեցի, ընդ նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր և ատենապետութեամբ Մէրեմէ-Դուլի Յարութիւն էֆէնտիի. Ներկայ եղեալ փոխոխանաց թիւն էր քառասունհինգ։

ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄՆ ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ա.—Ատեանը բացուելով Ժամ եօթուկէսին, նախ և առաջ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՆ Դ. և Ե. նիստերու ատենագրութիւնը յետ ինչ ինչ դիտողութեանց։

ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆ ԱԳԱՐԷԳԵԱՆ ԷՖԷՆԻ

Բ.—Յետոյ Ատենապետ էֆ. Ժողովոյն ներկայեց Աղաբէգեան Մարկոս էֆ.ին մեկ գիրն որով կը հրաժարէր երեսփոխանական պաշտօնէն «վասն զի, կ'ըսէր, չպիտի կարենամ իմ ազգասիրական պարտականութիւնը կատարելու փութալ, ինչպէս չկարողացայ կատարել անցած մի քանի նիստերուն»։ Աղաբէգեան էֆ.ին սոյն հրաժարագիրը քուէի դրուելով, ՄԵԾԱՐՈՒԵՑԱՒ 6ի դէմ 9 քուէով։

(Այս առթիւ Ս. Նախագահն անցողաբար դիտել տուաւ թէ երեսփոխաններէն ոմանք՝ երեն և ոմանք՝ Մայր Դիւանէն կուղղեն հրաժարականին, առանց միօրինակ ուղղութեան մը հետեւելու, և Ատենապետ էֆ.ին յայտարարութեան վրայ՝ թէ պաշտաճառագոյն է Նախագահին ուղղել, Ն. Սրբազնութիւն յարեց որ եթէ այդպէս լինէր, ինք առանց խոկ ժողովին բերելու երեսփոխանաց հրաժարականներն, անմիջապէս պիտի մերժէր զայնս)։

ՎԵՐԱԲԵՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՑ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՑՆ

Գ.—Ատենապետ էֆ. յիշեցնելով թէ Երուսաղեմայ Ս. Յակոբեանց միաբաբան Ուխտին վերաբնեալ Կանոնագիրն արդէն բաշխուած է երեսփոխանաց, կարդաց նաեւ պատրիարքական Գիր. Տեղապահին և միաբանական ընդհ. ժողովոյ կողմէ առ Ս. Պատրիարք Հայրն ուղղեալ բացատրական Տեղեկագիրն յորում մանրամասնաբար յիշուած էին վերաբնեալ կէտերն՝ հանդերձ բացատրութեամբք։

Ս. Փաշէն էֆ. առաջարկեց որ այս Կանոնագիր յայսոյդ նստի Օրակարգն անցունելով, միւս կողմէ յղուի Երուսաղեմայ Պատուոյ բարձման խորհրդարանական Ցանձնաժողովին, որ քննելով զայն, բերէ իւր դիտողութիւններն, եթէ ունի։

Ց. Նուբարեան էֆ.՝ իբր Ատենապետ յիշեալ Ցանձնաժողովոյն՝ յայտարարեց թէ ըստ որում ներկայացեալ Կանոնագիրն հիմնագիր մ'է Ազգին պատմական եւ հոգեւորական ամենէն կարեւոր հաստատութեան զոր պարտաւոր ենք պահպանել և որ պարծանքն ու մխիթարութիւնն է Հայուն, խորհրդարանական Ցանձնաժողովն ինքնին անբաւական է այդպիսի ծրագրոյ մը քննութեան համար որ բարձրաստիճան եկեղեցականաց եւս մասնակցութեան կը կարօտի արժանավայել պատկառանօք քննուելու համար։ Նուբարեան էֆ. յարեց որ, եթէ Ազգ. ժողովն ուզէ, կրնայ միայն դրամական յարաբերութեանց մասն յղել Ցանձնաժողովոյն։

(Ցանձնաժողովոյ Վսեմ. Ատենապետի յայտարարութեանց առաջին մասին ակնարկելով, Տ. Խորէն Սրբազան Նար-Պէյ դիտել տուաւ թէ հայ Ազգին ու Եկեղեցւոյն առաջին Աթոռն Էջմիածին է։—Փափաղեան էֆ. պատասխանեց թէ Նուբեան էֆ.ի խօսքը Տաճկատանի վրայ էր։ Այս առթիւ զանազան նստարաններէ թեր ու դէմ ձայներ ու կարծիքներ բարձրանալով, Նար-պէյ Սրբազանի դիտողութիւնը փոքր միջադէպի մ'առիթ տուաւ։ Հուսկ յետոյ Նուբեան էֆ. յայտարարեց թէ «Էջմիածնայ և Երուսաղեմայ Աթոռոյն տալով ի՞նչ կարեւորութիւն զոր կ'ընծայեն Պատուութիւնն ու Եկեղեցին, կը կրկներ իւր առաջարկը։»)

Ս. Նախագահ.—Այս կանոնագրի քննութեան համար Երուսաղեմայ Միաբանութիւնն ունի պէտք եղած փոխարձառութիւնը, զի ինքն է պահպան աւանդութեանց, ուստի փոխանակ երկար եղանակներու Ազգ. ժողովը կրնայ յղել զայն Ցանձնաժողովոյ քննութեան, վասն զի՝ նա է որ բանակցութիւններ կը կատարէ և ըստ բաւականին տեղեակ է Երուսաղեմայ գործոց։

Ց. Դուրեան էֆ.—Կը կրկնեմ Փափաղեան էֆէնտիի առաջարկը, սա բարեփոխութեամբ որ ներկայ կանոնագիրն Ցանձնաժողովոյն և Վարչութեան միանգամայն յղուի որպէս զի ուսումնասիրելով զայն, բերեն մեզ իրենց կարծիքն մինչեւ յառաջիկայ նիստ որոյ Օրակարգը պիտի անցնի խնդիրը։—Այս առաջարկ կրկնուելով ի բազմաց քուէի դրուեցաւ և ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ միաձայնութեամբ ընդդէմ 1 քուէի (զոր տուաւ Բ. Հալաճեան էֆ. որ կը փափաքէր կանոնագրոյն ուղղակի Ազգ. ժողովոյ վճռաբանութեան ենթարկուիլն, առանց նախաքննութեան բովէ անցուելու։)

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՍՈՎԵԼՈՅ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ

Դ.—Կարդացուեցաւ Ազգ. Վարչութեան մէկ պաշտօնագիրն որով կը հաղորդէր Սովելոյ Կեդր. Ցանձնաժողովոյ հաստատութեան արդիւնքն՝ զոր Բազ. ժողովն ստացած էր քննիչ Մանասիսի մը միջոցաւ, Ազգ. Արհեստանոցի մը հաստատման ծրագիրն և ի վերջոյ՝ Հնորհակալութեան քուէ կառաջարկէր թէ Ցանձնաժողովոյն գատ. անդամոց և թէ՝ այն ամէն ազգասոց և օտարազգեաց համար որք իրենց նպաստներով մասնակցած էին ինքնապատ սովելոյ կատարուած հանգանակութեան։

Երեսփոխանաց ոմանց կողմէ հարցուելով թէ Արհեստանոցի բացման համար արտօնութիւն է որ կը խնդրուի թէ ծանօթութիւն կը տրուի, Բազ. ժողովոյ Վսեմ. Ատենապետը պատասխանեց թէ համառարութեան արդիւնքն հաղորդելու և Հնորհակալաց քուէ առաջարկելու առթիւ, Վարչութիւնն իրաց բնական կարգաւ Ազգ. ժողովոյն կը տեղեկագրէ Արհեստանոցի բացումն զոր արտօնած է իւր իսկ պատասխանատուութեան ներքեւ և ուրոյն խնամակալութեան մը ձեռամբ (*)։

Բ. Ղազարոսեան էֆ. դիտել տուաւ թէ Ազգ. ժողովոյն համար կախարդաս է Հնորհակալութեան քուէի առաջարկը, քանի որ Երեսփոխանք տակաւին ի պաշտօնէ ոտացած չեն Սովելոյ Ցանձնաժողովոյն հրատարակած համարատուութեան տեղեկագիրն և անպատրաստ կը գտնուին խնդրոյն առջեւ։

Ց. Նուրէան էֆ. ըսաւ թէ այդ պարագայն պէտք չէ իբր զանցառութիւն մը նկատուիլ, այլ պարզապէս անուշադրութեան մ'արդիւնք. հետեւաբար եւ Վարչութիւնն առարկութիւն մը չունի եթէ Երեսփ. ժողովն ուզէ յառաջիկայ նստի մը թողուլ այս պաշտօնագրոյն նը-կատառումն, որպէս զի ժամանակ ունենայ պատրաստուելու։

Երեսփոխանք ոմանք ևս նոյնը կրկնելով, ՈՐՈՇՈՒԵՑԱՒ Օրակարգ անցունել Վարչութեան տեղեկագիրն ի մասին համարատուութեան Սովելոյ Ցանձնաժողովոյն և Հնորհակալութեան քուէին։

Ց. Նուրէան էֆ.— Իբր ներկայացուցիչ Վարչութեան, պարտք կը համարիմ ինձ յայտարարել այս առթիւ, թէ Բաղաքական ժողովը Սովելոյ Պատ. Ցանձնաժողովոյ հմարառութիւնն բ-նելու համար բնաւ իրեն հիմ չբռնեց հրատարակեալ Տեղեկագիրն զոր կը յիշէ Ղազարոսեան էֆէնտի և որ մի միայն իւր գործառնութիւնները ժողովրդեան ծանօթացնելու կը ծառայէր։ Ուրիշ անգամ եւս առիթ ունեցայ յայտնելու թէ քննիչ Մանասիսն՝ որը կ'անդամակցի և ես, անաչառ ոգւով կատարեց իւր պարտականութիւնը, մանրամասնաբար քննելով Ցանձնաժողովոյ բոլոր հաշուետուութիւնները, թղթակցութիւններն ու այն ամէն գրութիւնները զոր մեր տրամադրութեան ներքեւ դրին. այս կերպով առաջ տարինք մեր քննութիւնը, բանիցս երթալով Ցանձնաժողովոյ կեդրոնատեղին եւ ազգ. հոգաբարձութեան մը համարն առնելու նման քննելով ամէն ինչ բերինք ձեզ այդ պատկ. մարմնոյն համարատուութեան արդիւնքը։ Եւ վրատահաբար կրնամ ըսել ձեզ, Տեսաք, ինչպէս ակնատես եղայ, թէ մինչեւ ցարդ գուցէ ոչ մէկ ազգային մարմին այս աստիճան ճշդութեամբ և երկիւղածութեամբ չէր տուած իւր համարն։

ՕՐԱԿԱՐԳ

Ա.

ԵԼՄՏԱՑՈՑՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՄՆՑՈՒԿԻ

(1886—87 և 1887—88 տարի)

Ժողովն անցնելով ապա Օրակարգին, Ատենապետ էֆ. յիշեցուց թէ նախորդ նոյնն մէջ փակուելով Կրթական և Հոգեւորական ծախսուց գլուխներու վիճաբանութիւնը, մնացած էր բուէարկել՝ կամ, ըստ առաջարկութեան Վարչութեան, 24,000ական ղրուշ, եւ կամ՝ ըստ առաջարկութեան Փափաղեան էֆ.ի և այլոց, 30,000ական ղրշ. այդ երկու գլուխներու համար։

Փաշէան էֆ. ըսաւ որ եթէ Վարչութիւնը կը հաւանի բացառիկ ծախսուց համար իւր խնդրած 50.000 ղրշ.ի փարին ի հարկին այդ նպատակին դրծածելը ինք չի պնդեր իւր առաջարկին վրայ։

Բազ. ժողովոյ Վսեմ. դեր-Ատենապետն՝ Դ. Նուբարեանէան էֆ. յայտարարեց թէ Վարչութիւնը տրամադիր է, երբ Պատրիարքարանի հասոյթները բազմապատկին ու Կեդր. Մնտուկի վիճակը ներէ, միւս պետոյց յատկացեալ դրամներուն յաւելման հաւանութեամբ ալ բարձրացնել կրթական և հոգեւորական ծախքերն մինչեւ 50,000ական ղրշ.։

Հետեւաբար նորութեամբ ընդունուեցան ելնացայոյց այդ երկու գլուխներն, ինչպէս նաեւ հետզհետէ Ս. Պատրիարքի ամսական և Պատրիարքարանի պաշտօնէութեան գլուխներն։ Այս կերպով աւարտած լինելով ելմուտացոյցի գլուխ առ գլուխ վիճաբանութիւնն, Ատենապետ էֆ. ըստ կանոնի ամբողջութեամբ քուէի դրաւ ելմուտացոյցն որ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ։ Երկու տարուոյ համար։

(Մխիթարեան Փափաղեան էֆ. յայտարարեց թէ ինք ձեռնպահ կը մնայ Պաշտօնէից գլխոյն քուէարկութեան մէջ։)

* * *

Բ.

ԽՆԴԻՐ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՍՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ժողովոյ փակման ժամն հասած չլինելով, Երեսփոխան Տեարք, կարծեաց փոխանակութիւն մ'ունենան Օրակարգի Բ. խնդրոյն վրայ։—Փաշէան էֆ. առաջարկեց որ, քանի որ Սահմանադրութեան վերաքննութեան առաջարկը Ս. Պատրիարքէն ու Վարչութենէն կուգայ, խնդրուի Վարչութենէն որ Ազգ. ժողովոյն ներկայէ Սահմանադրութեան այն կէտերը զորս բարեփոխել արժան կը դատէ իւր փորձառութեամբ։—Մելիքեան էֆ. և ուրիշ մէկ երկու երեսփոխանք կրկնեցին այս առաջարկը։—Գ. Նարարեանէան էֆ. պատասխանեց թէ Վարչութիւնը բանի մ'ամիսներ միայն ունենալով իւր առջեւ, լաւագոյն կը լինի այդ հոգը չբարդել նորա վրայ, և Ազգային Սահմանադրութեան վերաքննելի կէտերը գծելու դործն յանձնել Ցանձնաժողովոյ մը որոյ մէջ Վարչութիւնն ալ բնականաբար կունենայ իւր պատուիրակները։—Տ. Թիրեաբանն, Տ. Եղուսիփեան էֆէնտիք և այլ երեսփոխանք ձայնակցեցան վերաքննիչ Ցանձնաժողովոյ մը կազմութեան առաջարկին, որոյ դէմ խօսեցաւ Փաշէան էֆ. ըսելով, թէ մէջ այլոց, թէ Սահմանադրութեան ամբողջակի վերաքննութեան խնդիրը չէ որ կը ներկայանայ այժմ Ազգ. ժողովոյն, այլ մասնակի քննութեան խնդիր, ինչպէս Ս. Պատրիարք Հայրն եւս յայտնած է երեր առանձին տեսակցութեան մը մէջ։—Ց. Նուրէան էֆ. հաստատեց այս կէտը։ Արդարեւ, յարեց, Ազգն այն տպաւորութեան ներքեւ մնալու չէ թէ Սահմանադրութիւնը հիմնական վերաքննութեան կը կարօտի. հաստատեալ օրէնքը պէտք է վայելէ մինչ այն յարգանք ու պատկառանք որում իրաւունք ունի. մեր խնդրածն ինչ ինչ փոքր թերութեանց լրացումն է միայն և ասոր համար օրինաւոր ճանրան է յանձնաժողով մը կազմել որ ամէն ինչ այս ժողովոյս պիտի բերէ դարձեալ ու նորա քուէն խնդրէ։ Սահմանադրութիւնը կրնանք նմանցնել մեքենայի մը որ յոյժ լաւ կ'ընթանայ, այլ այս կամ այն կողմը հարթուելու կամ խարտոցուելու թերութիւն պէտքեր միայն ունին։—Փաշէան էֆ.։ Այդ պայմանաւ կը համակերպիմ, Վարչութեան առաջարկին։—Տ. Խորէն Նար-Պէյ Սրբազան ընդհանուր տեսութիւն մ'ընելով Սահմանադրութեան նուիրական կարեւորութեան և օգուտներուն ու անվթար պահպանման պէտքին վրայ, եղրակացուց որ պէտք տեսնուած վարչական կամ յարաբերական կէտերու մասին միայն թերեւս բարեփոխմանց ձեռնարկուի, պայմանաւ որ բնաւ ձեռք չդպցուի Սահմանադրութեան սկզբանց ու հիմնական կէտերուն, կամ. Իրատեով տրուած առանձնայնորհմանց և ազգային ու եկեղեցական աւանդութեանց։—Երեսփոխանք դրեթէ առանց բացառութեան համախառ դտնուեցան Նար-Պէյ Սրբազանի այս յայտարարութեանց։ Յետոյ, երբ Ցանձնաժողովոյ կազմութեան որոշման յանգելի կ'ուզուէր, Փաշէան եւ Մելիքեան էֆէնտիք յայտարարեցին թէ չեն ընդունիր որ «Սահմանադրութեան վերաքննիչ Ցանձնաժողով մը» կազմուի, այլ Ցանձնաժողով մը որ Վարչութեան հետ խորհրդակցի թէ արդեօք պէտք կա՞յ վերաքննութեան և որ կէտերուն վրայ։ Հետեւաբար կարծիքները բաժնուելով դարձեալ դժուար եղաւ համաձայնութեան մը յանգիլ և վիճաբանութեան շարունակութիւնը թողուեցաւ յաջորդ նստին։

Ատեանը փակուեցաւ Ժամ 10ին։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀՐԿԻԶԵԱԼ ՀԱՅՈՑ ԱՐՍԼԱՆՊԷԿԻ

Արքան դէկի հրկիզութեան մասին Ամենս. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ հետեւեալ շրջաբերականն ուղղուեցաւ մայրաքաղաքիս եկեղեցեաց քարոզչաց եւ Թաղ. Խորհրդոց.

Կ. ՊՈԼԻՍ, 28 Նոյմ.

Նիկոմիդիոյ Առաջնորդարանէն հեռագրով և թղթատարով հետզհետէ մեզ հաղորդուած տեղեկութիւններ ցաւալի գոյժ մը կը բերեն, և այն է՝ վիճակին Արքանպէկ գիւղին՝ որ հայաբնակ է, գրեթէ բոլորովին հրոյ ճարակ ըլլալն ամսոյս 23րդ օրն։ Գիւղին 450 տուներէն միայն 15ը կրցած է ազատիլ և միւս բոլոր չէնքերն ու կրպակներն իրենց պարունակութեամբ, կահ-իւք, վաճառօք և այլովին հանդերձ յաճախն դարձած են, մինչեւ. գիւղին Ս. Եկեղեցին ու վարժոցն, և գիւղացիք ողջոյն ալը, կին և մանկան ձմրան օրերով բացօթեայ, մերկ և նօթի կը մնան, կորսնցնելով ամէնայն ինչ, նոյն խոկ իրենց համարած պարէնն ու արմտիքն և ճոզպրելու համար ստոյգ մահուան մը փոխանդէն՝ որ կ'սպառնայ իրենց կենաց— կը կարօտին դթութեան և ողորմութեան։

Դիտելի թէ ի լուր այս աղէտից՝ որ ի խոր խոցից զմեզ, մեր գթասիրտ եւ բարեսէր ժողովուրդը պիտի համակուի վշաջք եւ ամենուստ օգնութեան ձեռք պիտի կարկառէ իւր տառապեալ եղբարց, որք իրենց արտասուալից աչքերն սեւեռած են մեր վրայ և օգնութիւն կը հայցեն։ Վստանդն այնքան ծանր է որ ժամանակի կորուստը կը-նայ աւելի ահաւոր հետեւանաց տեղի տալ և կենաց կորուստներ պատճառել, ուստի անմիջական կերպով արկածելոց օգնութեան հասնելու և չարիքն ըստ կարի դարմանելու համար հարկ դառուած է մայրաքաղաքիս իւրաքանչիւր թաղին մէջ հանգանակութիւն մը բանալ ընդ փոյթ և նպաստ հաւաքել։

Արդ՝ ներկայ շրջաբերական դրութեամբ կը յանձնարարեմք Ձեզ որ Ս. Եկեղեցւոյդ բեմէն ծանուցանելով Արքանպէկ գիւղի այս աղէտն՝ բարեսէր ազգայնոց գթութեան հրաւէր կարդաք ջերմապէս, և ոչ միայն դրամական նպաստ հաւաքելու համար Եկեղեցւոյ մէջ յատուկ պնակ մը շրջաբերեք, այլ և քարոզիչ և թաղ. խորհրդոց անդամք միանալով քահանայից հետ՝ հանգանակութիւն մը բանաք Ձեր թաղին մէջ, և շրջելով տուներն ժողովրդեան կամաւոր նպաստը խնդրէք, ընդունելով նաեւ զգեստեղէն, ճերմակեղէն, անկողին, վերմակ և այլ ինչ որ կրնան ծառայել հրկիզելոց անձին պահպանութեան, և այս ամէնն ի դիր առնելով, ցուցակաւ մը յորում նշանակուած պէտք է ըլլան նուիրատուաց անունները, յուղարկէք առ մեզ ի Պատրիարքարանս, ուր Մասնաժողով մը կազմուած է ընդ նախագահութեամբ մեր Պատրիարքական Փոխանորդին հաւաքեալ ամէն տեսակ նպաստ ստանալու, արձանագրելու և փութով և ապահով կերպով հասցնելու համար հրկիզեալոց։

Անհրաժեշտ եմք որ ամենայն եռանդեամբ և փութով պնդութեամբ պիտի կատարէք սոյն յանձնարարութիւնն և գործակցիք մեզ սրբելու համար մեր արկածեալ որդեկոց աչաց արտասուքն։

Կը հայցեմք բաղխաստաբած որ ամենողորմ Աստուած ընդ հովանեաւ իւր ամրակուռ աջոյն պահպանէ զբարեպաշտ ժողովուրդն մեր յաջողից եւ փորձանաց, ընդունելով ի հաճոյս իւր անոնց բարեգործական նուէրն։

Մնամ աղօթաբար

Գ. Կ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԵԼՆԻ-ԳԱՐՈՒ, 28 Նոյմ.

Յառաջիկայ կիւրակէ, նոյեմբեր 30, Թաղիս Սուրբ Առաքելոց եկեղեցւոյ ոծանախմբութեան առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը բարեհաճած է խոստանալ Ս. Պատարագ մատուցանելու և հոգեւորապէս մխիթարելու ժողովուրդն։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ

Վ. Ատենադպիր Ատենապետ

Բ. ԿԻՒԼԱՊԵԱՆ Գ. Վ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՏՈՒԱՆԵԱՆՔ

Վսեմ. Սուլթանն երկրորդ կարգի Մէճիտիէ պատուանշան շնորհեց Պէլգրատի օսմանեան դեսպանատան առաջին թարգման Մահմուտ Նէսիմ պէյի որ քանի մ'օր առաջ մայրաքաղաքս կը գտնուէր։

Յունաստանի թագաւորը Ս. Փրկչի պատուանշանին երկրորդ ատիճանը նուիրեց Արտաքին գործոց Նախարար Վսեմ. Սայիտ փաշայի որդի և Փարիզու օսմանեան դեսպանատան երկրորդ քարտուղար Շերիֆ պէյի։

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Անգլիա և Ֆրանսա մինչեւ երեկ իրիկուն չէին պատասխանած Բ. Դրան վերջին ծանուցագրոյն ի մասին պուլկարական խնդրոյն։

—Լէյպէքանոս Ռուսիոյ մէջ կը կարդանք. «Լրագրերը ոմանք կը ծանուցանեն թէ Էմմանուել Վոկորիտես իշխանն ինքզինք ընտրելի առաջարկեր է Պուլկարիոյ դահուն։ Ոմանք ևս կը հաւատան թէ Դրնովայի մէջ ունի գործակատար մը որ պաշտօնն է Պուլկարաց տրամադրութիւններն խմանալ։ Բացարձակապէս կը յայտարարենք թէ այդ տեղեկութիւնք անհիմն են։ Վոկորիտես իշխանը Դրնովայի կամ Սոֆիայի մէջ գործակատար չունի և ունեցած չէ երբեք։ Վոկորիտես իշխանին համաղումներն և դաղափարներն յայտնի են. իւր սկզբունքն է երբեք չշերվել ընթացքէ մը որ կրնայ հակառակել Ռուսիոյ խորհրդոց։ Ինքն իսկ անձամբ ըսած է մեզ թէ Պուլկարք Զարին զգացմանց վրայ լիակատար վստահութիւն ունենալով միայն կարող են լուրջ ու հայրենասէր կառավարութիւն մ'ունենալ և Գնուլկարիոյ անկախութիւնն ապահովել։»

—Հարաւային Ռուսիայէ եկող ուղեւորներ կը պատմեն թէ Ռուսիա աղեղ պատրաստութիւններ կը տեսնէ Վարկնիի և Պեսարաբիոյ մէջ, և զինուորական շտեմարանները ռազմամթերքով և նպարեղէնով կը լեցուին։

ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆ

Բ. Դուռն արտօնութիւն տուեր է Յունաց հրաժարեալ Յովակիմ Դ. Պատրիարքին երթալ ի Հռոդոս, Բիոս կամ ուրիշ ոնե է քաղաք, որ կրնան նպաստաւոր լինի իւր առողջութեան վերահաստատման։

Դատական և Կրօնական գործոց Նախարարութիւնը տակաւին Յունաց Պատրիարքարանին հաղորդած չէ սովորական Պատրիարքն որ կը հաստատէ Կեսարիոյ Մետրապոլիտն ընտրութիւնն իբրը տեղապահ։ Պատրիարքին ընդունելութենէն յետոյ միայն Պատրիարքարանը պիտի ձեռնարկէ կանոնագրեալ ձեւակերպութեանց՝ ի նիստ հրաւիրելու համար Ազգային ժողովն որ պիտի ընտրէ նոր Պատրիարքը։

Վեհ. Սուլթանը տեղեկանալով որ Ներքին գործոց Նախորդ Նախարար Բարձր. Լամէմ փաշա հիւանդ է, իւր սենեկապետներէն Մահմուտ պէյը Ն. Բարձրութեան ապարանքը ղրկեց եւ որպիսութիւնն հարցուց։

—Ֆրանսական դեսպանատան խորհրդական Պ. Իմպէռ այսօր մայրաքաղաքս կը հասնի Մարսիլիոյ թղթաբերով։ Պ. Իմպէռ դեսպանատան գործերը պիտի վարէ է բացակայութեան Մոնդէպէլլօ կոմսին որ ի մօտոյ Ֆրանսա կ'երթայ արձակուրդով։

—Տիգրանակերտ հեռագիր մը կը ծանուցանէ Տիարպէքիրի կուսակալ Աղեղ փաշայի մեկնումը։ Ն. Վսեմութիւն, որ եէմէնի ընդհանուր կառավարիչ անուանեցաւ, հրաւիրուած է Կ. Պոլիս գալ՝ իւր նոր պաշտօնատեղին երթալէ առաջ։

—Եպարքոսական հրամանագիր մը կը հրաւիրէ Քաղաքապետութիւնն եւ Առողջապահական խորհուրդն որ հարկ եղած նախազգուշական միջոցներն առնուն տարափոխիկ հիւանդութեանց դէմ և կարելի եղած ամէն միջոցներով հակէն մայրաքաղաքիս ժողովրդեան առողջապահական պայմանաց վրայ։ Այս տնօրինութեան շարժառիթն է հրնտսիսի ծագումն ի Պուլկարիա և յուսալի է թէ վտանգին մերձաւորութեան պատճառաւ այս տնօրինութիւնք խրախուս գործադրուին։

—Օսմ. Կայս. Դանքայի տնօրէն Պ. Էմիլ Տրվօ չորեքշաբթի օրէ ի վեր անկողնոյ կը ծառայէ անձնական տկարութեան պատճառաւ։

—Այս առաւօտ Նիկոմիդիայէն առնուած նամակ մը կը տեղեկանանք թէ հինգշաբթի գիշեր քաղաքին զինուորական մթերանոցին հրդեհ ծագելով, թէ այդ մթերանոցն և թէ անոր կից գտնուած Լիմոնճը-Օղլու թուրքի մը տունն հրոյ ճարակ եղեր են։ Բոլոր քաղաքն ահ ու սարսափի մէջ ինկեր է, կարծելով թէ մթերանոցին մէջ վառօդ կար։

—Լոյտի Մէրէվ-չոդենաւն, որ չորեքշաբթի օր Կ. Պոլսէ մեկնած էր դէպ ի Վենետիկ արմտիք բեռցած, չորեքշաբթիէն հինգշաբթի լուսնալու գիշերը խրեր է Կէլիպոլուի եղերաց վրայ, քաղաքին նախկին փարոսին տեղը։ Խրման լուրն առնլով, մայրաքաղաքիս գլխաւոր գործակալութիւնն արկածին վայրը ղրկեց Մ. Ֆրէյրը Ֆոչէ չոդենաւը՝ Մէրէվն ազատելու համար հարկ եղած միջոցներով։ Միանգամայն Լոյտի ուրիշ երկու չոդենաւերը, Սէվիի և Դիմա, կանգ առեր են ի Կէլիպոլու՝ նպաստելու համար խրեալ չոդենաւուն ազատման գործին, և յաջողեր են հինգշաբթի երիկուն ջուրին երեսն հանել զայն։ Մէրէվը, որ ինաս կրած չէ և կրցած է իւր ուղեւորութիւնը շարունակել, ճամբորդ չունէր։ Խրման պատճառն եղած է մեգին սաստկութիւնը։

ՓԻԼԻՊԷԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

(Մասնաւոր ուղղեալ նամակ մը քաղուած)

Արեւ. Բումէլիի մէջ յեղափոխականաց խումբ մը կազմուած է որը կը գործեն Հռոդոսի այն գիւղօրէից մէջ որք կայս. կառավարութեան թողուցան։ Այս հաւածանաց ամենէ աւելի ենթակայ կը լինին իսլամաբնակ վայրերը։ Գիւղացւոց շատեր դանդաստ յայտնած լինելով Փիլիպէի իշխանութեանց։ «Ի՞նչ կրնանք ընել, պատասխանեցին այս վերջինք, դուք իսկ ուզեցիք կայս. կառավարութիւնն, և հետեւանքները կը կրէք այժմ։ Այն թուականին յորում՝ ձեր երկրի վարչութիւնն յանձնուած էր բուլգարական իշխանութեանց, այս տեսակ չարչարանաց չէիք ենթարկուեր։» Այս յեղափոխականաց խմբերու կազմութիւնը խնամակալութեան կը վերագրուի եւ անոնց նպատակն է գժուարութիւններ հանել Հռոդոսի իշխանութեանց առջեւ։ Դրամի պակասութիւնն եւս բան զեւս զգալի է։ Տրոց գանձման համար բուլգարական իշխանութեանց բոլոր ջանքերն ապարդիւն կը մնան, սա պատճառաւ որ ժողովուրդը դրամ չունի։ Զինուորը և ոստիկանը իրենց ռոճիկը չեն ստացած վեց ամսէ հետէ, որով ամբողջ բանակն յետին ծայր զայրացած է։ Պաշարման վիճակը կը շարունակուի միշտ. արեւու մուտքէն յետոյ, Արեւելեան Բումէլիի բոլոր քաղաքները կը պաշարուին զօրաց կողմէ, Բազմաթիւ անձանց գումարումը խստիւ արգիլեալ է։ Նոյն իսկ սրճարաններու մէջ երկու հոգի չեն կրնար զրոյցի խօսակցիլ։ Իրաց այս վիճակն յուսահատութեան կը մատնէ ամբողջ ժողովուրդն որ անցեալ ժամանակները կը մնուէ։ Հաստատ աղբիւրէ կիմանանք թէ պուլկար կառավարութիւնն հաստատապէս որոշած է մինչեւ վերջն ընդդիմանալ երկրին գրաւման թէ Ռուսիոյ և թէ՝ կայս. կառավարութեան ձեռամբ։ Ստոյգ է թէ, կ'ըսեն կառավարութեան անդամք, անհնար է մեզ դիմադրել այդ երկու մեծ պետութեանց, սակայն կեանքերնիս պիտի զոհենք մեր հայրենեաց անկախութեան համար։ Դործն և պահեստի բանակի զօրաց թիւը կը հասնի 25,000 հոգւոյ. ասոնց վրայ պիտի աւելցուին նաեւ 1880ի պահեստի զօրերն որք ի զէն պիտի կոչուին։ Զօրաց մեծագոյն մասը դեպ ի սերպական սահմանագլուխները կը ղրկուին այն երկիւղներուն պատճառաւ որք կը տիրեն միշտ այն կողմը։ Գալով օսմ. սահմանագլխոյն, թնդանօթի վեց հրետանիք դրուած են Ադր. Պոլսոյ դաւառին կողմը։ Մաս մը զօրք համախմբուած են ի Վառնա և Ռուսճուք։ Խնամակալութիւնը հինգ տիւ և դիշեր կը հսկէ հանրային ապահովութեան վրայ։ 700 ժանտարմայք և 325 ոստիկանք կը հսկեն ի Սոֆիա և գիշերն ողջոյն կը շրջին քաղաքին ամէն կողմն։ Հակառակ ցարդ ըստուածներուն, Թուրքիա ապատանող պուլկար սպայից թիւը տասնէ աւելի չէ։ Պուլկարիոյ զանազան կէտերուն վրայ չենուած ամրութիւնք ծանր յարձակման մը չեն կրնար դիմադրել։ Սէրբիոյ խղճի մտոք կը կատարեն միշտ իրենց պաշտօնը։ Սոֆիայի փողոցներուն մէջ տեսանք ասոնցմէ զանազան որք անխնայ կը գանակոծէին խնամակալութեան ընդդիմադրաց մին։ Ոստիկան մը որ անդ կը գտնուէր, փոխանակ միջամտելու, բարձրաձայն կը ծիծաղէր։ Եթէ մէկը գանգատի, «Բաւլպարսին բողոքեցէք» կը պատասխանեն։ Խնամակալութիւնն որոշած է չհրաժարիլ և Պադէնպերկի Աղէքսանդր իշխանէն զատ ուրիշ իշխան չընդունիլ։ Խնամակալութեան կուսակիցք յաղթող կ'երեւին, սակայն այս յաղթանակ պաշարման վիճակին կը վերագրուի։ Ժողովրդեան և բանակին մեծագոյն մասը Ռուսիոյ յարեալ է։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅՑՈՒՄ

Այս գիշեր Վէրաիի Թաարոնին մէջ՝ քեղ երեկոյթ մը պիտի տրուի ի նպաստ խեղանու Ուսումնասէրաց Ընկերութեան։ Ներկայացուելիք խաղն է ՋԱՂԱՅՊԱՆԻՆ ԱՂՋԻԿԸ, ընարերգական թատերախաղ 5 արարուած և մեկ պատկեր։ յորում գլխաւոր դերերը պիտի կատարեն Պ. Պ. Մաղաքեան, Դերեանց, Զապիրարսոճեան, և Օրիորդք Վ. Գարագաշ ու Ա. Շերբինեան։ Նմանապէս հանրածանօթ կատակախօս Համտի էֆէնտիի կողմէ՝ ԵՐԿՈՒ ԿԾԾԻՆԵՐ, խիստ ծիծաղաշարժ զուարճալի։ Բաց աստի մայրաքաղաքս այցելող ճարտնական խումբը վարի դերութեամբ մարմնամարզութիւններ պիտի կատարէ։

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐՔ

ԱԺՈՒՆՍ ՀԱՎԱՍ

ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Բարիզ, 10 դեկտ.

Նախկին նախարարապետ Պ. Տիրէլէ մերժած լինելով արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնն, այս պաշտօն տրուեցաւ Պերլինի Ֆրանսական նախորդ դեսպան Պառոն աը Գուրսէլի։

ԱԺՈՒՆՍ ԲԻՒԴԷՐ

ՊՈՒԼԿԱՐ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Պերլին, 10 դեկտ.

Պուլկարք իշխանն հրահանգ ղրկեց առ Պառոն Թիլման, Սոֆիայի դերման հիւպատոսն, Ծանուցանելու համար պուլկար կառավարութեան թէ դերման կառավարութիւնը չպիտի կրնայ ըն

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐԹԱԳԻՒՂ, 28 Նոյեմբեր

Պատկերի մը առթիւ — «Արաքսիա» — «Ցաշտարժամ» — Առաքել պէյ Տատեան։

«Ժամանակակից պատկեր մը մաս կը կազմէ ժամանակակից պատմութեան» ըսա՝ է չեմ յիշեր ո՞վ, որ հաւանօրէն չէ սխալած։ Ինչպէս մատենագրութիւնը, նոյն և գեղարուեստը ցոլացնելով ժողովրդի մը հոգին՝ կը հանդիսանայ պատմագրներու հոգերան առաջնորդներն, առանց մոռնալու թէ ազգի մը օրուան գծագրութիւններու մխիթարանքն են նաև։— Ո՞ գիտէ, այս մատանեներով կը տառապին թերեւս ազգային արդի մեր այն «բարերարք» որք, նոր Փարաւոններ, իրենց լուրջերն իրենց ձեռքերով կ'ուզեն կանգնել։ Արարա՛ւ մարմարիոններ որք դարուց և դարս յաւերժացնելով կրթասէր հայ բարերարին եւ ներշնչեալ հայ արուեստաւորին անունները, ըլլա պիտի սրեն մեր այս բաղում օրերուն վրայ։

Բայց առանց այդքան վերին ընդհանուռները կարենալ պանալու, իբր պարզ քրոնիկագիր կը սիրենք որոնել օրուան արուեստաւորներն և անոնց վրայ խօսակցիլ մեր ընթերցողներուն հետ։ Առիթը չատ չպատահիր։ Ասոնք ունենալու շնչալութենէն զուրկ ենք։ Հայոց սիրոն ու մտքն այնքա՛ն նրբացած չէ որ կարենան բան մը հասկնալ գեղարուեստական գործէ մը։ Բայց երբ առիթը կը ներկայանայ, գոհ՝կը մնանք։ Այդ գոհունակութենէն ազդեց մեզ կարապետ Նշանեան իւր մէկ գեղեցիկ գործովը։ Երիտասարդ պատկերահանն աւարտեց այս օրերս Տիկին Մաքբրուհի Նորատունկեանի պատկերը—սքանչելի գործ մը։

Պատկերը մեծադիր է. Տիկին Նորատունկեան ոտքի վրայ է գեղեցիկ շրջազգեստով մը զարդարուած։ Գնով պատկերահան մը միանգամայն դերձակ մ'է—և թերեւս աւելի ճարտար։ Գեղեցիկ մարմնոյ մը բոլոր նրբութիւնները պէտք է վատահիլ շրջազգեստի մը ծալքերու քանա՛ճայիցն։ Պ. Նշանեան գծագրելով Տիկին Նորատունկեանի շրջազգեստն հաստատած է մի անդամ եւս այն ճշմարտութիւնը թէ՝ պատկերահանի մը արժէքը միայն ձեռքի արագութեան մէջ չկայանար։

Պատկերին ամենէն գրաւիչ մասը դէմքն է։ Այն քաղցր, սպիտակ գրաւիչ գոյնն, այնքան ազնուական որ յատուկ է Տիկին Նորատունկեանի, նկարուած է կտաւին վրայ, իբր թէ հոյելուզ։ Շնչաւորիչ ճակատ մը, նուրբ դիմագիծներ, միշտ իրենց սեփական փայլն ունին կտաւին վրայ։

Բայց յաղթանակն աչքերուն է, կամ աւելի ճիշդն ըսելով նայուածքին։ «Անէն պատկերական կարող է աչք մը նկարել, բայց քիչերուն տրուած է նայուածք մը նկարել»։ Այդ քիչերուն մէջէ Պ. Նշանեանի անունն։ Այդ կիսախուր աչքերը կենդանութիւն մ'է որ կը պատմեն, ամենուրեմ մը, մկակեալ մտքի մը կենդանութիւնը։ Եթէ հանդուրժ ունիս զրկել յետոյա այդ պատկերն, հաւատարակս յաղթանակ կը տանէին հայ կինն և հայ արուեստաւորը։

Պատկերահանը Պ. Նշանեան, մեր տարազանգաւոր արուեստաւորներէն մին է։ Շահնազարեանի նախկին աշակերտ մը, նոյն իսկ մանկութեան օրերուն մէջ իւր մխիթարը յաջողութեան մէջ։ Աշակերտած համաւաւոր Կիմէլ, կ'երթար 77 ին ի Հռոմ ուր մի քիչ տեսն մնալէ վերջ կ'անցնէր ի Նեապոլ. անդ արքայական Ակադեմիայ մէջ կը շարունակէր իւր ուսումն։ Խանդ ունեցող մը ի՞նչ կարող չէ լինել երբ ամեն օր ապրելիր է այնպիսի ուսուցչի մը, որպէս էր Տոմէնիքօ Մասէլլի, որուն համար ըսած է Ֆրանսացի պատկերահան մը թէ՝ «ընտրեան երկրորդ արարիչն է»։

Երիտասարդ հայը մինչ կը գծէր մէկ կողմէն և կուսակներ միւս կողմէն անդամանութիւն եւ այլ գիտութիւններ, կը պարարէր իւր միտքն ու սիրոյ նոր եւ հին դարոյի հրաշակերտներու ուսմամբ։ Ի Հռոմ թէ ի Նեապոլ կը կենտրոնի երիտասարդը Միքէլ Անճէլոյի, Ռաֆայէլի։ Դիցանոյի գծագրութիւնները գրաւեցին զայն։ Կը խորասուզուի ժէրսոմի, Լուսոնիէի, Քասպանէլլոնու գծագրութիւններու մէջ։ Ամէն ինչ կը ներշնչէ զինքը։ յիշատակարանները, երկինքը, բնութիւնը, իսալական գեղեցկութիւնը։ Բայց իրեն հաւատոյ դաւանանքն է թէ—միակ դաւանանքն որով կարելի է բան մը լինել աշխարհիս մէջ—պէտք է միշտ հետու կենալ օրինաւոր մէ լինելէ, այլ ուսումնասիրել միշտ անձն ու բնութիւնը և ստեղծել։ — Ստեղծող մը լինել և ոչ օրինակող մը։

1882ին կը վերադառնար երիտասարդ պատկերահանն ի Պոլիս և չարք մը պատկերներ կ'ապացուցանեն թէ՝ գեղարուեստք նոր գիւտեր մ'ունա ունին։ Այդ պատկերներէ մի քանին տեսած եմ, ամէնն ալ լաւ տպաւորութիւն կը թողուն, բայց ոչ մին կ'ապրէ այնքան հզօրապէս որքան վերջին գործն որուն վրայ կեդրոնացուցած է արուեստաւորն իւր բոլոր կարողութիւնները։ Կը յիշէք մեծ պատկերահան մը խօսքը թէ՝ «Ապիկար զօրավարները կրնան երբեմն յաղթանակներ տանիլ և ճակատամարտներ վատակիլ. բաղդն այսպիսի պարագայներու մէջ աւելի մասն ունի քան տաղանդը. բայց երբէք չտեսնուիր թէ ապիկար արուեստաւոր մը ստեղծէ գեղեցիկ պատկերներ։» —Այդ բան է Պ. Նշանեանի համար և մենք ժամադիր կը լինենք այն աւուր յորում ի հանդէս պիտի ածէ հայկական տիպերով, հայկա՛ական բարքերով հարստանիք մ'որուն համար արդէն կը խորհի, կը մտածէ, կ'աշխատի եւ կ'երազէ։

——

Պատկերահանի մը վրայ խօսուած ժամանակ նոյն օրն յիշել նաեւ վիպասան մը, այն սաւիթներէն չէ որք կրնան յանախ պատահիլ հայոց համար. բայց վերջապէս կը պատահին ինչպէս այժմ կը յուսամ թէ արդէն շատ ձեռքերու մէջէ Արա՛ւ՝ն, Տիկին Տիւսարի վերջին վէպը։ Վիպասանն ու վէպը իրարմէ դժուարաբա կարելի է անջատել, և երբ հեղինակ, կին մ'է, դիւրին է ենթադրել թէ ա՛րպիսի զգուշական միջոցներու դիմելու պարտական ենք. և քրոնիկագիր մը որ զգուշանալով կը գրէ, արդէն կէս - մեռած է։ Բայց այն վերջի վէպը զմեզ չհարիւրդրեր շատ զգուշութեանց. արձա՛ կամարձակ կրնանք գրել։ Այդ վէպն ամեն մէկ տողն բարոյականութիւն և սրբութիւն կը բուրէ։ Աշխատանքը կը պատի՛ր, առաքինութիւնը կը յաղթանակէ, յաւակութիւնն՝ը զրոյ մնելք կը կարծէինք վերամարտ թէ կը պատկանին հին գպրոցի վիպերուն։

—Կարգա՛ ինձ գրած վէպդ եւ ըսէ՛ քեզ թէ ո՛վ ես» կ'ըսէ Ֆրանսացի հեղինակ մը։ Տիկին Տիւսարի «Արաքսիան» կը բացատրէ մեզ նախ հեղինակն։ Ինչ որ Արեւելեան կնոջ յաւակութիւնն է, այն կին վիպասանին թերութիւնն է։ Կամ պէտք է կինը զոհել, կամ վիպասանը։ Տիկին Տիւսարի վէպին մէջ իրողութիւն մը անուրեւ է. սիրոյ խնդիրները լաւ չգիտեր։ Կեանքի փոքր խնդիրներու անծանօթ է։ Հաւնստ եւ պարկեշտ կին մը որ աշխարհային փորձանքներէ ոչինչ գիտէ։

Ոմանք ուզած են Տիկին Տիւսարի համեմատել Ժորժ Սանի հետ. գաղափարը ճախողդ է. ոչ մի հայ կին —ենթադրելով թէ տալանդը նոյն լինի—կրնայ Ժորժ Սանն մը լինել։ Կարելի է՞ որ Արեւելքը ըմբրանեն կին մը որ օր մը Միւսէի, յաջորդ օրը կամ թէ նախորդ օրը Շօպէնի, ուրիշ օ, մը ջեմ գիտեր ուր հետ կը թռչի, որ զոհեր կ'ընէ, էրիկ մարդու պէս կը հոգուի եւ կեանքի ամեն խոչդասակ անդունդներն ինչ փորձով կը ճանաչէ ամեն ազգութիւններ, ինչպէս ամեն գեղեցկութիւններ։ Սկսոյ մէջ անտարամ հեղինակ մ'է Տիկին Տիւսարը։ իւր սեռը կը պանծայ, իսկ վիպասանութիւնը չէ՝ զոր կը մնայ։

——

Այսու հանդերձ Արաքսիան կարելի է կարդալ և ախորժով կարդալ, պայմանաւ որ մերթ ընդ մերթ, էն տեսար տեղերը թեթեւ ժպիտ մը անցնի ընթերցողին երեսին վրայէն— ի՞նչպէս, ինչո՞ւ հարցնէ ինքնին յանա՛ստակիս։ Իւր գիւղացանց գործերը չատ անգամ գեր... անդնական են, և կարծես որ եթէ այդպէս չլինէին, վէպը գոյութիւն չպիտի ունենար։ Մի քանի օրինակներ

Տիկին Արգարեան որ մեքենայներ լսրել գիտէ այնքան ճարտարամտութեամբ, որ իւր նենգութիւններովն այնքան տրտեր վերիվայր կը յուզէ, վերջի պատուն երբ իւր սիրահարը պիտի փախչի ձեռքէն կը գրէ նամակ մը զոր միամտութեամբ կ'ասոր ազրէ «վիշտ քու անկեղծ և հաւատարիմ սիրուհիդ» Տ. Ա. — Այդ տողերը կարդացող Տիկին Արգարեան մը — և պակաս չեն — որպիսի՛ հեգնական ժպիտ մը պիտի ունենայ։ Միթէ այդքան պարզամի՞տ է այդ նենգամիտ կին։ —Ի հարկէ ո՛չ։— Բայց սակայն եթէ այդ նամակը գոյութիւն չունենայ, վիպասանը պիտի չուարէր իրենդերը վերջացնելու համար։

Օրիորդ Արաքսիա.—կամ ըստ Տիկին Տիւսարի կոյսն Արաքսիա— բարեգործական նպատակով մը գիշեր տաեն իւր սենեակին մէջ կ'ընդունի գաղտագողի Տիկին Արգարեանի սիրահարը։—Պէտք է երեւակայել որ «կոյսը» վարժուհի է Արգարեանի տան մէջ, թէ տիկինը իւր հակառակորդն է։ թէ Կոյսին սիրահարը նոյն տանը մէջն է։ թէ Ծառաները հայտակորդ են վարժուհիին, եւ այդ ամենուն հետ միասին կէս գիշերն անցած Արաքսիա իւր սենեակը կ'առնու Տիկին Արգարեանի սիրահարը։ Քիչ մը ,օրաւոր է։—Բայց եթէ այսպէս չլլար, Ներսէսն ու Արաքսիան իրարու հետ չպիտի գ'տէին։

Ինչ երկարեմ. հանդոյցներ կապելու և քակելու մասին Տիկին Տիւսարի վէպը մեզ կը յիշեցնէ հին գեւազանդութիւններու մէկ բարեփոխութիւնը։ Էն գժուար կացութեան մէջ, երբ չեն գիտեր ի՞նչպէս պիտի վերջանայ գործն, յանկարծ Աստուածները օգնութեան կը հասնին։

——

Դիւցազներգակ է նաեւ ոճը։ Արաքսիան միշտ կայս մ'է, բայց ինչո՞ւ Ներսէսն ալ «Տրեւակա» մը չլլար։— մինթէ մեզուս գ՝ մեր սեռին պատահելուն համար։ —Եւ ի՞նչ գեղեցիկ կը լինէր «Կոյսն ասաց» — «Տրեւչանն պատասխանեաց»ալ վէպ։ Ը ոբուն անունն ալ կրնար գրուիլ «Երկնային վիպասանութիւն»։

Արաքսիան որքա՛ն վիպասանութիւն մ'է, նոյնքան ալ քարտերգութիւն մը համարուելու իրաւունքն ունի։—Փոխանակ գլուխ Ա. գլուխ Բ.ի բաւական է դնել տեսարան Ա. տեսարան Բ.

Բայց չեմ կրնար ըմբռնել թէ՝ ինչու համար վիպասանը թուրանական մեթոտի կը հետեւի. երբ իրողութիւն մը կը պատմէ անմիջապէս—ինչպէս կ'ընեն թուրանական խնդրոյ մը լուծման համար—կ'սկսի ապացոյցները տալ։ Անշուշտ կրնան անցնիլ փրանսական ոճով մի քանի նուրբ «անձնական» դիտողութիւններ, բայց ամէն մէկ էջին այդ փիլիսոփայական «ապացոյցներն» անտարաբերելի են։ Ինչպէս անտարաբերելի է այդ «ճեռնոցաւոր» ոճն որ ոչ մի հայու բերանն մէջ չլլուիր։

——

Բայց մեր սահմանէն դուրս չելնենք, պահենք քննադատներն իրենց իրաւունքն։ Արաքսիան ամիսղութիւնը մէջ լաւ գործ մը կրնայ համարուիլ. հեղինակը եթէ փորձառու մը չէ, դիտող մ'է իւր տեսակին մէջ եւ ո՛րքան ճիշդ են այն կարգ մը դիտողութիւնները զորս արձանագրած է։ Նկարագրութեանց մէջ—ինչ որ տեսած է—բնական է եւ պարզ։ Սան-Սթեֆանոն կը պատկերացնէ աչքերու առջեւ։ Իցէ թէ Տիկին Տիւսարը ամէն մէկ տողին մէջ չչեր այդ ուղղութենէն։

Իսկ բարոյականը մ'սիթարիչ է եւ կրնայ հզօր ազդեցութիւն մը ունենալ ոչ միայն երիտասարդուհիներու, այլ եւ երիտասարդաց վրայ։ «Աշխատութիւնը կ'ազատէ մեզ անիծապէս—ինչպէս կ'ընեն թուրանական խնդրոյ մը լուծման համար—կ'սկսի ապացոյցները տալ։ Անշուշտ կրնան անցնիլ փրանսական ոճով մի քանի նուրբ «անձնական» դիտողութիւններ, բայց ամէն մէկ էջին այդ փիլիսոփայական «ապացոյցներն» անտարաբերելի են։ Ինչպէս անտարաբերելի է այդ «ճեռնոցաւոր» ոճն որ ոչ մի հայու բերանն մէջ չլլուիր։

——

Բայց մեր սահմանէն դուրս չելնենք, պահենք քննադատներն իրենց իրաւունքն։ Արաքսիան ամիսղութիւնը մէջ լաւ գործ մը կրնայ համարուիլ. հեղինակը եթէ փորձառու մը չէ, դիտող մ'է իւր տեսակին մէջ եւ ո՛րքան ճիշդ են այն կարգ մը դիտողութիւնները զորս արձանագրած է։ Նկարագրութեանց մէջ—ինչ որ տեսած է—բնական է եւ պարզ։ Սան-Սթեֆանոն կը պատկերացնէ աչքերու առջեւ։ Իցէ թէ Տիկին Տիւսարը ամէն մէկ տողին մէջ չչեր այդ ուղղութենէն։

Իսկ բարոյականը մ'սիթարիչ է եւ կրնայ հզօր ազդեցութիւն մը ունենալ ոչ միայն երիտասարդուհիներու, այլ եւ երիտասարդաց վրայ։ «Աշխատութիւնը կ'ազատէ մեզ անիծապէս—ինչպէս կ'ընեն թուրանական խնդրոյ մը լուծման համար—կ'սկսի ապացոյցները տալ։ Անշուշտ կրնան անցնիլ փրանսական ոճով մի քանի նուրբ «անձնական» դիտողութիւններ, բայց ամէն մէկ էջին այդ փիլիսոփայական «ապացոյցներն» անտարաբերելի են։ Ինչպէս անտարաբերելի է այդ «ճեռնոցաւոր» ոճն որ ոչ մի հայու բերանն մէջ չլլուիր։

——

Բայց մեր սահմանէն դուրս չելնենք, պահենք քննադատներն իրենց իրաւունքն։ Արաքսիան ամիսղութիւնը մէջ լաւ գործ մը կրնայ համարուիլ. հեղինակը եթէ փորձառու մը չէ, դիտող մ'է իւր տեսակին մէջ եւ ո՛րքան ճիշդ են այն կարգ մը դիտողութիւնները զորս արձանագրած է։ Նկարագրութեանց մէջ—ինչ որ տեսած է—բնական է եւ պարզ։ Սան-Սթեֆանոն կը պատկերացնէ աչքերու առջեւ։ Իցէ թէ Տիկին Տիւսարը ամէն մէկ տողին մէջ չչեր այդ ուղղութենէն։

Իսկ բարոյականը մ'սիթարիչ է եւ կրնայ հզօր ազդեցութիւն մը ունենալ ոչ միայն երիտասարդուհիներու, այլ եւ երիտասարդաց վրայ։ «Աշխատութիւնը կ'ազատէ մեզ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐԹԱԳԻՒՂ, 28 Նոյեմբեր

Պատկերի մը առթիւ — «Արաքսիա» — «Ցաշտարժամ» — Առաքել պէյ Տատեան։

«Ժամանակակից պատկեր մը մաս կը կազմէ ժամանակակից պատմութեան» ըսա՝ է չեմ յիշեր ո՞վ, որ հաւանօրէն չէ սխալած։ Ինչպէս մատենագրութիւնը, նոյն և գեղարուեստը ցոլացնելով ժողովրդի մը հոգին՝ կը հանդիսանայ պատմագրներու հոգերան առաջնորդներն, առանց մոռնալու թէ ազգի մը օրուան գծագրութիւններու մխիթարանքն են նաև։— Ո՞ գիտէ, այս մատանեներով կը տառապին թերեւս ազգային արդի մեր այն «բարերարք» որք, նոր Փարաւոններ, իրենց լուրջերն իրենց ձեռքերով կ'ուզեն կանգնել։ Արարա՛ւ մարմարիոններ որք դարուց և դարս յաւերժացնելով կրթասէր հայ բարերարին եւ ներշնչեալ հայ արուեստաւորին անունները, ըլլա պիտի սրեն մեր այս բաղում օրերուն վրայ։

Բայց առանց այդքան վերին ընդհանուռները կարենալ պանալու, իբր պարզ քրոնիկագիր կը սիրենք որոնել օրուան արուեստաւորներն և անոնց վրայ խօսակցիլ մեր ընթերցողներուն հետ։ Առիթը չատ չպատահիր։ Ասոնք ունենալու շնչալութենէն զուրկ ենք։ Հայոց սիրոն ու մտքն այնքա՛ն նրբացած չէ որ կարենան բան մը հասկնալ գեղարուեստական գործէ մը։ Բայց երբ առիթը կը ներկայանայ, գոհ՝կը մնանք։ Այդ գոհունակութենէն ազդեց մեզ կարապետ Նշանեան իւր մէկ գեղեցիկ գործովը։ Երիտասարդ պատկերահանն աւարտեց այս օրերս Տիկին Մաքբրուհի Նորատունկեանի պատկերը—սքանչելի գործ մը։

Պատկերը մեծադիր է. Տիկին Նորատունկեան ոտքի վրայ է գեղեցիկ շրջազգեստով մը զարդարուած։ Գնով պատկերահան մը միանգամայն դերձակ մ'է—և թերեւս աւելի ճարտար։ Գեղեցիկ մարմնոյ մը բոլոր նրբութիւնները պէտք է վատահիլ շրջազգեստի մը ծալքերու քանա՛ճայիցն։ Պ. Նշանեան գծագրելով Տիկին Նորատունկեանի շրջազգեստն հաստատած է մի անդամ եւս այն ճշմարտութիւնը թէ՝ պատկերահանի մը արժէքը միայն ձեռքի արագութեան մէջ չկայանար։

Պատկերին ամենէն գրաւիչ մասը դէմքն է։ Այն քաղցր, սպիտակ գրաւիչ գոյնն, այնքան ազնուական որ յատուկ է Տիկին Նորատունկեանի, նկարուած է կտաւին վրայ, իբր թէ հոյելուզ։ Շնչաւորիչ ճակատ մը, նուրբ դիմագիծներ, միշտ իրենց սեփական փայլն ունին կտաւին վրայ։

Բայց յաղթանակն աչքերուն է, կամ աւելի ճիշդն ըսելով նայուածքին։ «Անէն պատկերական կարող է աչք մը նկարել, բայց քիչերուն տրուած է նայուածք մը նկարել»։ Այդ քիչերուն մէջէ Պ. Նշանեանի անունն։ Այդ կիսախուր աչքերը կենդանութիւն մ'է որ կը պատմեն, ամենուրեմ մը, մկակեալ մտքի մը կենդանութիւնը։ Եթէ հանդուրժ ունիս զրկել յետոյա այդ պատկերն, հաւատարակս յաղթանակ կը տանէին հայ կինն և հայ արուեստաւորը։

Պատկերահանը Պ. Նշանեան, մեր տարազանգաւոր արուեստաւորներէն մին է։ Շահնազարեանի նախկին աշակերտ մը, նոյն իսկ մանկութեան օրերուն մէջ իւր մխիթարը յաջողութեան մէջ։ Աշակերտած համաւաւոր Կիմէլ, կ'երթար 77 ին ի Հռոմ ուր մի քիչ տեսն մնալէ վերջ կ'անցնէր ի Նեապոլ. անդ արքայական Ակադեմիայ մէջ կը շարունակէր իւր ուսումն։ Խանդ ունեցող մը ի՞նչ կարող չէ լինել երբ ամեն օր ապրելիր է այնպիսի ուսուցչի մը, որպէս էր Տոմէնիքօ Մասէլլի, որուն համար ըսած է Ֆրանսացի պատկերահան մը թէ՝ «ընտրեան երկրորդ արարիչն է»։

Երիտասարդ հայը մինչ կը գծէր մէկ կողմէն և կուսակներ միւս կողմէն անդամանութիւն եւ այլ գիտութիւններ, կը պարարէր իւր միտքն ու սիրոյ նոր եւ հին դարոյի հրաշակերտներու ուսմամբ։ Ի Հռոմ թէ ի Նեապոլ կը կենտրոնի երիտասարդը Միքէլ Անճէլոյի, Ռաֆայէլի։ Դիցանոյի գծագրութիւնները գրաւեցին զայն։ Կը խորասուզուի ժէրսոմի, Լուսոնիէի, Քասպանէլլոնու գծագրութիւններու մէջ։ Ամէն ինչ կը ներշնչէ զինքը։ յիշատակարանները, երկինքը, բնութիւնը, իսալական գեղեցկութիւնը։ Բայց իրեն հաւատոյ դաւանանքն է թէ—միակ դաւանանքն որով կարելի է բան մը լինել աշխարհիս մէջ—պէտք է միշտ հետու կենալ օրինաւոր մէ լինելէ, այլ ուսումնասիրել միշտ անձն ու բնութիւնը և ստեղծել։ — Ստեղծող մը լինել և ոչ օրինակող մը։

1882ին կը վերադառնար երիտասարդ պատկերահանն ի Պոլիս և չարք մը պատկերներ կ'ապացուցանեն թէ՝ գեղարուեստք նոր գիւտեր մ'ունա ունին։ Այդ պատկերներէ մի քանին տեսած եմ, ամէնն ալ լաւ տպաւորութիւն կը թողուն, բայց ոչ մին կ'ապրէ այնքան հզօրապէս որքան վերջին գործն որուն վրայ կեդրոնացուցած է արուեստաւորն իւր բոլոր կարողութիւնները։ Կը յիշէք մեծ պատկերահան մը խօսքը թէ՝ «Ապիկար զօրավարները կրնան երբեմն յաղթանակներ տանիլ և ճակատամարտներ վատակիլ. բաղդն այսպիսի պարագայներու մէջ աւելի մասն ունի քան տաղանդը. բայց երբէք չտեսնուիր թէ ապիկար արուեստաւոր մը ստեղծէ գեղեցիկ պատկերներ։» —Այդ բան է Պ. Նշանեանի համար և մենք ժամադիր կը լինենք այն աւուր յորում ի հանդէս պիտի ածէ հայկական տիպերով, հայկա՛ական բարքերով հարստանիք մ'որուն համար արդէն կը խորհի, կը մտածէ, կ'աշխատի եւ կ'երազէ։

——

Պատկերահանի մը վրայ խօսուած ժամանակ նոյն օրն յիշել նաեւ վիպասան մը, այն սաւիթներէն չէ որք կրնան յանախ պատահիլ հայոց համար. բայց վերջապէս կը պատահին ինչպէս այժմ կը յուսամ թէ արդէն շատ ձեռքերու մէջէ Արա՛ւ՝ն, Տիկին Տիւսարի վերջին վէպը։ Վիպասանն ու վէպը իրարմէ դժուարաբա կարելի է անջատել, և երբ հեղինակ, կին մ'է, դիւրին է ենթադրել թէ ա՛րպիսի զգուշական միջոցներու դիմելու պարտական ենք. և քրոնիկագիր մը որ զգուշանալով կը գրէ, արդէն կէս - մեռած է։ Բայց այն վերջի վէպը զմեզ չհարիւրդրեր շատ զգուշութեանց. արձա՛ կամարձակ կրնանք գրել։ Այդ վէպն ամեն մէկ տողն բարոյականութիւն և սրբութիւն կը բուրէ։ Աշխատանքը կը պատի՛ր, առաքինութիւնը կը յաղթանակէ, յաւակութիւնն՝ը զրոյ մնելք կը կարծէինք վերամարտ թէ կը պատկանին հին գպրոցի վիպերուն։

—Կարգա՛ ինձ գրած վէպդ եւ ըսէ՛ քեզ թէ ո՛վ ես» կ'ըսէ Ֆրանսացի հեղինակ մը։ Տիկին Տիւսարի «Արաքսիան» կը բացատրէ մեզ նախ հեղինակն։ Ինչ որ Արեւելեան կնոջ յաւակութիւնն է, այն կին վիպասանին թերութիւնն է։ Կամ պէտք է կինը զոհել, կամ վիպասանը։ Տիկին Տիւսարի վէպին մէջ իրողութիւն մը անուրեւ է. սիրոյ խնդիրները լաւ չգիտեր։ Կեանքի փոքր խնդիրներու անծանօթ է։ Հաւնստ եւ պարկեշտ կին մը որ աշխարհային փորձանքներէ ոչինչ գիտէ։

Ոմանք ուզած են Տիկին Տիւսարի համեմատել Ժորժ Սանի հետ. գաղափարը ճախողդ է. ոչ մի հայ կին —ենթադրելով թէ տալանդը նոյն լինի—կրնայ Ժորժ Սան մը լինել։ Կարելի է՞ որ Արեւելքը ըմբրանեն կին մը որ օր մը Միւսէի, յաջորդ օրը կամ թէ նախորդ օրը Շօպէնի, ուրիշ օ, մը ջեմ գիտեր ուր հետ կը թռչի, որ զոհեր կ'ընէ, էրիկ մարդու պէս կը հոգուի եւ կեանքի ամեն խոչդասակ անդունդներն ինչ փորձով կը ճանաչէ ամեն ազգութիւններ, ինչպէս ամեն գեղեցկութիւններ։ Սկսոյ մէջ անտարամ հեղինակ մ'է Տիկին Տիւսարը։ իւր սեռը կը պանծայ, իսկ վիպասանութիւնը չէ՝զոր կը մնայ։

——

Այսու հանդերձ Արաքսիան կարելի է կարդալ և ախորժով կարդալ, պայմանաւ որ մերթ ընդ մերթ, էն տեսար տեղերը թեթեւ ժպիտ մը անցնի ընթերցողին երեսին վրայէն— ի՞նչպէս, ինչո՞ւ հարցնէ ինքնին յանա՛ստակիս։ Իւր գիւղացանց գործերը չատ անգամ գեր... անդնական են, և կարծես որ եթէ այդպէս չլլնէին, վէպը գոյութիւն չպիտի ունենար։ Մի քանի օրինակներ

Տիկին Արգարեան որ մեքենայներ լսրել գիտէ այնքան ճարտարամտութեամբ, որ իւր նենգութիւններովն այնքան տրտեր վերիվայր կը յուզէ, վերջի պատուն երբ իւր սիրահարը պիտի փախչի ձեռքէն կը գրէ նամակ մը զոր միամտութեամբ կ'ասոր ազրէ «վիշտ քու անկեղծ և հաւատարիմ սիրուհիդ» Տ. Ա. — Այդ տողերը կարդացող Տիկին Արգարեան մը — և պակաս չեն — որպիսի՛ հեգնական ժպիտ մը պիտի ունենայ։ Միթէ այդքան պարզամի՞տ է այդ նենգամիտ կին։ —Ի հարկէ ո՛չ։— Բայց սակայն եթէ այդ նամակը գոյութիւն չունենայ, վիպասանը պիտի չուարէր իրենդերը վերջացնելու համար։

Օրիորդ Արաքսիա.—կամ ըստ Տիկին Տիւսարի կոյսն Արաքսիա— բարեգործական նպատակով մը գիշեր տաեն իւր սենեակին մէջ կ'ընդունի գաղտագողի Տիկին Արգարեանի սիրահարը։—Պէտք է երեւակայել որ «կոյսը» վարժուհի է Արգարեանի տան մէջ, թէ տիկինը իւր հակառակորդն է։ թէ Կոյսին սիրահարը նոյն տանը մէջն է։ թէ Ծառաները հայտակորդ են վարժուհիին, եւ այդ ամենուն հետ միասին կէս գիշերն անցած Արաքսիա իւր սենեակը կ'առնու Տիկին Արգարեանի սիրահարը։ Քիչ մը ,օրաւոր է։—Բայց եթէ այսպէս չլլար, Ներսէսն ու Արաքսիան իրարու հետ չպիտի գ'տէին։

Ինչ երկարեմ. հանդոյցներ կապելու և քակելու մասին Տիկին Տիւսարի վէպը մեզ կը յիշեցնէ հին գեւազանդութիւններու մէկ բարեփոխութիւնը։ Էն գժուար կացութեան մէջ, երբ չեն գիտեր ի՞նչպէս պիտի վերջանայ գործն, յանկարծ Աստուածները օգնութեան կը հասնին։

——

Դիւցազներգակ է նաեւ ոճը։ Արաքսիան միշտ կայս մ'է, բայց ինչո՞ւ Ներսէսն ալ «Տրեւակա» մը չլլար։— մինթէ մեզուս մը՝ մեր սեռին պատահելուն համար։ —Եւ ի՞նչ գեղեցիկ կը լինէր «Կոյսն ասաց» — «Տրեւչանն պատասխանեաց»ալ վէպ։ Ը ոբուն անունն ալ կրնար գրուիլ «Երկնային վիպասանութիւն»։

Արաքսիան որքա՛ն վիպասանութիւն մ'է, նոյնքան ալ քարտերգութիւն մը համարուելու իրաւունքն ունի։—Փոխանակ գլուխ Ա. գլուխ Բ.ի բաւական է դնել տեսարան Ա. տեսարան Բ.

Բայց չեմ կրնար ըմբռնել թէ՝ ինչու համար վիպասանը թուրանական մեթոտի կը հետեւի. երբ իրողութիւն մը կը պատմէ անմիջապէս—ինչպէս կ'ընեն թուրանական խնդրոյ մը լուծման համար—կ'սկսի ապացոյցները տալ։ Անշուշտ կրնան անցնիլ փրանսական ոճով մի քանի նուրբ «անձնական» դիտողութիւններ, բայց ամէն մէկ էջին այդ փիլիսոփայական «ապացոյցներն» անտարաբերելի են։ Ինչպէս անտարաբերելի է այդ «ճեռնոցաւոր» ոճն որ ոչ մի հայու բերանն մէջ չլլուիր։

——

Բայց մեր սահմանէն դուրս չելնենք, պահենք քննադատներն իրենց իրաւունքն։ Արաքսիան ամիսղութիւնը մէջ լաւ գործ մը կրնայ համարուիլ. հեղինակը եթէ փորձառու մը չէ, դիտող մ'է իւր տեսակին մէջ եւ ո՛րքան ճիշդ են այն կարգ մը դիտողութիւնները զորս արձանագրած է։ Նկարագրութեանց մէջ—ինչ որ տեսած է—բնական է եւ պարզ։ Սան-Սթեֆանոն կը պատկերացնէ աչքերու առջեւ։ Իցէ թէ Տիկին Տիւսարը ամէն մէկ տողին մէջ չչեր այդ ուղղութենէն։

Իսկ բարոյականը մ'սիթարիչ է եւ կրնայ հզօր ազդեցութիւն մը ունենալ ոչ միայն երիտասարդուհիներու, այլ եւ երիտասարդաց վրայ։ «Աշխատութիւնը կ'ազատէ մեզ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐԹԱԳԻՒՂ, 28 Նոյեմբեր

Պատկերի մը առթիւ — «Արաքսիա» — «Ցաշտարժամ» — Առաքել պէյ Տատեան։

«Ժամանակակից պատկեր մը մաս կը կազմէ ժամանակակից պատմութեան» ըսա՝ է չեմ յիշեր ո՞վ, որ հաւանօրէն չէ սխալած։ Ինչպէս մատենագրութիւնը, նոյն և գեղարուեստը ցոլացնելով ժողովրդի մը հոգին՝ կը հանդիսանայ պատմագրներու հոգերան առաջնորդներն, առանց մոռնալու թէ ազգի մը օրուան գծագրութիւններու մխիթարանքն են նաև։— Ո՞ գիտէ, այս մատանեներով կը տառապին թերեւս ազգային արդի մեր այն «բարերարք» որք, նոր Փարաւոններ, իրենց լուրջերն իրենց ձեռքերով կ'ուզեն կանգնել։ Արարա՛ւ մարմարիոններ որք դարուց և դարս յաւերժացնելով կրթասէր հայ բարերարին եւ ներշնչեալ հայ արուեստաւորին անունները, ըլլա պիտի սրեն մեր այս բաղում օրերուն վրայ։

Բայց առանց այդքան վերին ընդհանուռները կարենալ պանալու, իբր պարզ քրոնիկագիր կը սիրենք որոնել օրուան արուեստաւորներն և անոնց վրայ խօսակցիլ մեր ընթերցողներուն հետ։ Առիթը չատ չպատահիր։ Ասոնք ունենալու շնչալութենէն զուրկ ենք։ Հայոց սիրոն ու մտքն այնքա՛ն նրբացած չէ որ կարենան բան մը հասկնալ գեղարուեստական գործէ մը։ Բայց երբ առիթը կը ներկայանայ, գոհ՝կը մնանք։ Այդ գոհունակութենէն ազդեց մեզ կարապետ Նշանեան իւր մէկ գեղեցիկ գործովը։ Երիտասարդ պատկերահանն աւարտեց այս օրերս Տիկին Մաքբրուհի Նորատունկեանի պատկերը—սքանչելի գործ մը։

Պատկերը մեծադիր է. Տիկին Նորատունկեան ոտքի վրայ է գեղեցիկ շրջազգեստով մը զարդարուած։ Գնով պատկերահան մը միանգամայն դերձակ մ'է—և թերեւս աւելի ճարտար։ Գեղեցիկ մարմնոյ մը բոլոր նրբութիւնները պէտք է վատահիլ շրջազգեստի մը ծալքերու քանա՛ճայիցն։ Պ. Նշանեան գծագրելով Տիկին Նորատունկեանի շրջազգեստն հաստատած է մի անդամ եւս այն ճշմարտութիւնը թէ՝ պատկերահանի մը արժէքը միայն ձեռքի արագութեան մէջ չկայանար։

Պատկերին ամենէն գրաւիչ մասը դէմքն է։ Այն քաղցր, սպիտակ գրաւիչ գոյնն, այնքան ազնուական որ յատուկ է Տիկին Նորատունկեանի, նկարուած է կտաւին վրայ, իբր թէ հոյելուզ։ Շնչաւորիչ ճակատ մը, նուրբ դիմագիծներ, միշտ իրենց սեփական փայլն ունին կտաւին վրայ։

Բայց յաղթանակն աչքերուն է, կամ աւելի ճիշդն ըսելով նայուածքին։ «Անէն պատկերական կարող է աչք մը նկարել, բայց քիչերուն տրուած է նայուածք մը նկարել»։ Այդ քիչերուն մէջէ Պ. Նշանեանի անունն։ Այդ կիսախուր աչքերը կենդանութ

ՔՐԻՍԹՈՖԼԷ ՈՍԿԵՐՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Տէլէբոլան Աբուլեսպահանդէս 1878 է

ՄԵԾ ՄՐՑԱՆԱԿ

Որ միմիայն տրուած է Արծաթազօծ ոսկերչական գործոց

ՆՇԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ

MARQUE DE FABRIQUE

և ՔՐԻՍԹՈՖԼԻ անունն ամբողջ Միակ երաշխաւորութիւն Գնողին համար

ՔՐԻՍԹՈՖԼԷ ՍՊԱՍԷՔ

ՍՊԻՏԱԿ ՄԵՏԱՂԻ ՎՐԱՅ ԱՐԾԱԹԱԶՕԾԵԱԼ

Ուստանց հոգ ընելու մեզ դէմ մրցած գնոյ մրցման, որ անչուշտ տեսակին յոռութեան շընորհիւ կրնայ լինիլ, միշտ պահած ենք մեր արտադրութեանց կատարելութիւնն և հաւատարիմ մնացած ենք մեր սկզբան՝

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳՈՐԾ ԾԱԽԵԼ, ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱՅԻՆ ՁԱՓ ԱՌԱՆ

Գնողին միտքն հանդարտ պահելու համար, նմանապէս պահած ենք

ՄԵՐ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԼԱՒՈՒԹԻՒՆՆ

ինչպէս որ մեր քառասնամեայ փորձառութիւնն անհրաժեշտ ցոյց տուած է մեզ։

Գնողին համար իրը միակ երաշխաւորութիւն, պէտք է որ ապրանքս վրայ գտնուի գործարանին նշանն և ՔՐԻՍԹՈՖԼ անունն ամբողջ տառերով։

Կ. Պոլսոյ և Թուրքիոյ համար մեր միակ ներկայացուցիչներն են ՊՈՐԹՈՒԻ ԵՂԲԱՐԲ, Ի ՊՈՆ ՄԱՐՆԷ, 354, Բերայի մեծ փողոց, ուր գնողք կրնան վստահ լինիլ, որպէս կ'երաշխաւորենք, թէ մեր անուանի տարրին ապրանք չպիտի ծախուի իրենց,

ՔՐԻՍԹՈՖԼ և ԸՆԿ.

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԶԱՑ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԻՐԱՑ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԱՆԷ

ՏՈՔԹՈՐ Տ. ՎԱՆ ՄՈՆԲՀՈՎԷՆԻ

ՁՈՐ ԲԼԱՔՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ՁԳՈՒՇԱՆԱԼ ԿԵՂԾԵՐԷՆ

DVM

ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՆՇԱՆ

ԱՐԾԱԹԻ ԺԷԼԱԹԻՆՕ-ՊՈՒՈՄԻԻՐՈՎ

Կեդրոնատեղի՝ ԷՏՈՒԱՐ ԾԱՆՆԻ, գեղավաճառ, Ընդհանուր գործակատար Թուրքիոյ և Պուլկարիոյ համար, Հարամճի խան, Պոլիս, Մըսըր Չարշի մօտ։

Նոյն վաճառատան մէջ կը գտնուին լուսանկարչութեան ամէն պիտոյքները։

SIKKARIÉTHI ՇՇՄԱՐԻՏ ԾԽՈՂՆԵՐԸ Պարտէն գործածել միմիայն

JOB

կամ բնաւ չծխել ԺԱՆ ՊԱՐԴՈՒ Ստորագրութիւն

Jean Bardou

այս նշանով միայն կը տրուի

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹ
(FER BRAVAIS)
ԱՆԱՐԻՒՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒՆ ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆՄԱՆԶԱԽՏ

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹՆ՝ երկաթախառն բաղադրութեանց ամենաղօրաւորն է. օրը մի քանի կոմիլով, քիչ ժամանակի մէջ առողջութիւնն կը վերահաստատուի։

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹԻՆ գործածութիւնն ոչ ջղաձգութիւն, ոչ ստամոքսի յոգնութիւն, ոչ թանչք և ոչ պնդութիւն կը պատճառէ։

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹՆ ինքնին համ ու հոտ չունի և չտարալ ոչ գինիին, ոչ ջրոյն և ոչ որ և է ըմպելեաց՝ որոց մէջ խառնուելով կը գործածուի։

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹՆ՝ երկաթախառն բաղադրութեանց ամենէն ազատն է, որովհետև ամբողջ սրուակ մը մէկ անգէն վեց շաբաթ կը տևէ. ուրեմն այս գեղին գործածութիւնն՝ օրը մի քանի փարպի կու գայ։

ՊՐԱՎԷԻ ԶՐԱԼՈՅԾ ԵՐԿԱԹՆ ակռաները չսևցներ։

Ամէն սրուակի հետ յայտարարութիւն մը կը գտնուի, որ մանրամասն կը նկարագրէ այս պատուական չրալոյծ երկաթին գործածման եղանակներն։

Պ. Պրավէ իւր հնարած երկաթալոյծին զօրութիւնն կրնայ երաշխաւորել, երբ սրուակաց վերայ գտնուի իւր ստեղծ ստորագրութիւնն կար մը թանաքով։ Մեծ և փոքր սրուակներով կը ծախսուի։

Վաճառատեղին է՝ ի Փարիզ, BOUTRON & Cie, Rue St-Lazare, 40 & 42.

Կեդրոնատեղիքն են Իզմիր, Պոլիս Բիւշիւքեան եղբարք, Գալատիան, Վէնեան Ծանրի, և այլ մի քանի դեղարանք։

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԹԱՐԱՎՃԱՌԱՆՈՑ

ՄԵԾ ՄԹԵՐԱՆՈՑ

ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԳՐԱՍԵՆԿԻ ԱՌԻՐԿԱՑԻՑ

Գործարան վաճառականութեան պատմութիւն

ՍԻԿԱՌԷԹԻ ԹՈՂԹ

ԿԼՈՊ

Ֆրանսական արտադրութիւն և ամենքն ա ընտիր

ԳԻՆԵՐՆ ՑՈՑԺ ՁԱՓԱՌ

Մեծագոյն և փոքրագոյն վաճառատեղ Գաւառական յանձնարարութիւնք

Սուլթան Համամ Ցիստերքէնեան խան, թիւ 1 և թիւ 27 ու 28 Զարչըլը խան, ՊՈԼԻՍ։

ԱՑԵԵՐԻ ՍԱՐՍԱՓԱՐԻԼՈՒՆ

Արեան անմաքրութիւնը յաճախ կը բերէ կաղմուածքի մէջ ուժի և առոյգ միտքի նուազումն, որ կը պատճառէ խոլ և բազմատեսակ խուլական հիւանդութիւնք, մրթի փչու